

ἅγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ Ζ' | ΤΕΥΧΟΣ Β'

ἄγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ Ζ΄, ΤΕΥΧΟΣ Β΄

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης:

Ἱερὰ Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ. : 00357-22527000

Fax : 00357-22526363

E-mail : info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ἐπεύθυνος Σύνταξης - Ἐπιμελητής:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου, Δρ. Θ.

Φιλολογικὴ Ἐπιμέλεια:

Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ. : 0030 23970 23313

E-mail : melissa@melissaprint.com

*Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ Συνακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.
Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ δέσεων
ποῦ ἐκφράζουν.*

Ἀντὶ Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ δημοσιεύει ἑπτὰ ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Τὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν ἀφορᾷ στὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης τῆς ἀναπληρώτριας Καθηγήτριας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Σουλτάνας Λάμπρου, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὸ θέμα τοῦ καθαρτηρίου πυρός (purgatorium), ὅπως αὐτὸ συζητήθηκε μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων στὴ Σύνοδο Φερράρας – Φλωρεντίας. Στὴ συνέχεια ὁ ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στὴν πολεμικὴ πὸν δέχεται τὸ πρόσωπο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀπὸ τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ. Ἀμέσως μετὰ ὁ ἀρχιμ. Ἀλέξανδρος Σαλμᾶς, διευθυντὴς τοῦ Ἰδρύματος «Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, μὲ τὸ ἄρθρο του προτείνει τὶς ὀρθῆς διαστάσεις τοῦ ὄρου Οἰκονομία, ὅπως αὐτὸς κατανοεῖται μέσα στὰ παραδοσιακῶς ἐκκλησιαστικὰ πλαίσια. Ἀκολούθως ὁ Ἀνδρέας Ζαχαρίου ἀναλύει τὸ ἀγιογραφικὸ παράγγελμα τοῦ Πρόσεχε σεαυτῶ, σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Μ. Βασιλείου. Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο ἡ Ἀγγελικὴ Χατζηγιωάννου περιγράφει τὴν αἰρετικὴ προτεσταντικὴ κίνηση τῶν Γεδεωνιτῶν. Κατόπιν ὁ Ματθαῖος Ματθαίου, ἀναλύοντας τὸ χωρίο Μθ. 9, 1-8, προσεγγίζει τὸ θέμα τῆς ὑπομονῆς. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἄρθρο τοῦ Γεώργιου Στούκη, στὸ ὁποῖο παρουσιάζεται ἡ κατὰ τόπους θρησκευτικὴ λαογραφία σὲ σχέση μὲ τὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.

Ὁ ἐπιμελητὴς

ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ Ζ΄, ΤΕΥΧΟΣ Β΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου.....	1
Σουλτάνας Λάμπρου, <i>Τὸ χωρίο Α΄ Κορ. 3, 12-15 ἐρμηνευόμενο ἀπὸ τὸν ἅγιο Μᾶρκο Ἐφέσου τὸν Εὐγενικό (Συζήτηση περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός)</i> (β΄ μέρος)	3
Πρωτ. Βασίλειου Γεωργόπουλου, <i>Σύγχρονοι πολέμοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἡ περίπτωση τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ</i>	19
Αρχιμ. Αλέξανδρου Σαλμᾶ, <i>Ἐκκλησία καὶ Οἰκονομία</i>	23
Ανδρέα Ζαχαρίου, <i>Οἱ ὄντολογικὲς διαστάσεις τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Πρόσεχε σεαυτῷ</i>	33
Αγγελικῆς Χατζηγιάννου, <i>Γεδεωνίτες. Μία σύγχρονη προτεσταντικὴ αἵρεση</i>	47
Ματθαίου Ματθαίου, <i>Περὶ ὑπομονῆς. Σχόλια στὸ χωρίο Μθ. 9, 1-8</i>	52
Γεώργιου Στούκη, <i>Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου στὴν ἑλληνικὴ θρησκευτικὴ λαογραφία</i>	55

Τὸ χωρίο Α΄ Κορ. 3, 12-15 ἑρμηνευόμενον ἀπὸ τὸν ἅγιο Μᾶρκο Ἐφέσου τὸν Εὐγενικό (Συζήτηση περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός)

Σουλτάνας Λάμπρου
Ἐπίκουρου Καθηγήτριας Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(β΄ μέρος - τελευταῖο)

Οἱ Ἕλληνες στὸν ἀνασκευαστικό τους λόγο ἀντιτάσσουν τὴ χρυσοστόμεια ἑρμηνεία τοῦ χωρίου, ἐπισημαίνοντας ὅτι γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους ὁ Χρυσόστομος θεωρεῖται ὁ αὐθεντικός ἑρμηνευτὴς τοῦ Παύλου: «στόμα τοῦ Παύλου παρ' ἡμῖν λεγόμενος, καθάπερ ἐκεῖνος στόμα Χριστοῦ, τὴν τε ἐπιστολὴν ἑρμηνεύων, αὐτοῦ τοῦ Παύλου ὑπαγορεύοντος, ὡς ὄφθη δι' ὀπτασίας Πρόκλου τῷ μαθητῇ καὶ διαδόχῳ τοῦ θρόνου αὐτοῦ»¹. Οὐδεὶς τῶν Πατέρων ὑπερέβαλε τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννη, τονίζει ὁ ἅγιος Μᾶρκος, διότι ἀκολουθεῖ τὸ ἀποστολικὸ πνεῦμα μὲ τάξη καὶ ἑρμηνεύει, μὴ ἀποκόπτοντας τὰ χωρία ἀπὸ τὴ συνάφεια τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀποδίδοντας μὲ ἀκρίβεια τὴν ἐξ ἀρ-

1. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησης τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 6, στ. 47. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 8, L. Petit – G. Hofmann, στ. 17-18 (PO 15, 65-66). Γιὰ τὸ ὄραμα τοῦ Πρόκλου, βλ. Fr. HALKIN (ed.), *Douze Récits Byzantins sur Saint Jean Chrysostome*, Bruxelles 1977, σσ. 70· 144· 146· 303· 329· 330· 331, ὅπου ἐμπεριέχονται: α) Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐξήγησις ἧτοι βίος καὶ πολιτεία καὶ θαύματα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου καὶ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, β) Βίος ἐν ἐπιτομῇ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ τῆς οἰκουμένης διδασκάλου Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου (PG 114, 1101-1108), στοὺς ὁποίους βίους παραδίδεται τὸ ὄραμα τοῦ Πρόκλου. Πρβλ. Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ, «Ὁ Χρυσόστομος τύπος καὶ μιμητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», *Ἀκτῖνες* 18 (1955) 54-64. Θ. ΖΗΣΗ, *Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος - Πατερικὴ θεώρηση* [Πατερικά 7], ἐκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 20-21.

χῆς πρόθεση καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ Ἀποστόλου². Ἐπικαλεῖται, μάλιστα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κῦρος τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὴν καταξίωσή του ἀπὸ τὴν ἀναμφήριστη συνακολουθία τῶν ἄλλων Πατέρων³, δικαιώνοντας τοιοῦτοτρόπως καὶ τὴν ἀπὸ μέρους του μὲ συνέπεια διατύπωση τῆς χρυσοστόμειας ἐρμηνείας.

Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ἄρχεται τῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου μὲ τὴν ὑπόμνηση ὅτι θεμέλιο στὸ ἀποστολικὸ χωρίο εἶναι ὁ Χριστός⁴. Ὁ λόγος κατόπιν μεταφέρεται στοὺς οἰκοδομοῦντας ἐπὶ τοῦ θεμελίου, δεδομένου ὅτι ὁ Παῦλος ἀπευθύνεται σὲ πιστοὺς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα διαιρεῖ σὲ δύο κατηγορίες· χρυσοῦς, ἄργυρος καὶ πολύτιμοι λίθοι ὀνομάζονται οἱ ἀρετές, ἐνῶ ξύλα, καλάμη καὶ χόρτο οἱ κακίες. Ὑπογραμμίζει, ὡσαύτως, τὴν ἀπουσία ἀναφορᾶς τοῦ Ἀποστόλου σὲ κάποια τρίτη καὶ μέση κατηγορία ἢ ἀκόμη καὶ διαίρεση τῶν κακιῶν σὲ καθάρσιμες καὶ μὴ⁵. Μετὰ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν, πού, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Μᾶρκος, εἶναι παραίτιοι τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἀντίστοιχα⁶, ἀκολουθεῖ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου φανερώσεως τοῦ ἔργου τοῦ καθενός· «ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται»⁷. Μετὰ βεβαι-

2. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 8, L. Petit – G. Hofmann, στ. 18 (PO 15, 66). Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα, 20, L. Petit – G. Hofmann, στ. 85 (PO 15, 133).

3. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα, 20, L. Petit – G. Hofmann, στ. 86 (PO 15, 134). Πρβλ. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 9, L. Petit – G. Hofmann, στ. 19 (PO 15, 67).

4. *A' Κορ.* 3, 11. Βλ. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 20 (PO 15, 68). Πρβλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α' Κορ.* Ὅμιλ. 8, 4, PG 61, 72: «ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· Κατήγγελα τὸν Χριστόν, παρέδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον, σκοπεῖτε πῶς ἐποικοδομεῖτε», καὶ Ὅμιλ. 9, 2, PG 61, 78: «Τὸν μὲν οὖν θεμέλιον φανερώς αὐτὸς ἐδήλωσε τὸν Χριστὸν εἰπών· Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, φησίν, ὃς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς».

5. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 12, L. Petit – G. Hofmann, στ. 22 (PO 15, 70).

6. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 20 (PO 15, 68).

7. *A' Κορ.* 3, 13.

ότητος καταθέτει ὅτι τὸ «*ἡμέρα δηλώσει*» ἀναφέρεται στὴ Δευτέρα τοῦ Κυρίου Παρουσία, τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος⁸, προσάγοντας, ὡσαύτως, τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ ἀπο-

8. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 5, στ. 45-

στόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει στὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴ νύχτα τὴν παροῦσα ζωὴ καὶ ἡμέρα τὸν μέλλοντα αἰῶνα⁹. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δράττεται τῆς εὐκαιρίας ὁ Μᾶρκος καί, βασιζόμενος στὰ εὐαγγελικὰ χωρία *Μθ.* 25, 33· 46 καὶ *Ψω.* 5, 29, περιγράφει τὸν κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη διαχωρισμὸ τῶν προβάτων ἀπὸ τὰ ἐρίφια, τῶν δικαίων ποὺ θὰ ὀδηγηθοῦν σὲ αἰῶνια ζωὴ ἀπὸ τοὺς ἀδίκους ποὺ θὰ λάβουν αἰῶνια κόλαση, ἀποκλείοντας γιὰ ἀκόμη μία φορὰ τὴν ὑπαρξὴ τρίτης κατηγορίας ψυχῶν ποὺ ὀφείλει νὰ καθαρισθεῖ διὰ πυρός¹⁰.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸ εἶδος τοῦ πυρὸς τοῦ Παύλου, τὸ παρομοιάζει μὲ τὸν ποταμὸ πυρὸς ποὺ προπορεύεται τοῦ Κυρίου κατὰ τὴ δευτέρα ἔλευσὴ του, τὸν ὁποῖο κατονομάζουν οἱ προφηῆτες Δαυὶδ¹¹

46. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 20-21 (*PO* 15, 68-69). Πρβλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ. *Εἰς Ἐπιστολὴν Α' πρὸς Κορινθίους* 3, 13, *PG* 95, 593CD: «ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτοὺς φοβεῖ, τὴν δὲ ἡμέραν αὐτοῖς ἐκείνην μνηῶν τὴν φοβερὰν, τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοτηρίου, καθ' ἣν καθεζομένου τοῦ κριτοῦ, ποταμὸς ἐμπροσθεν αὐτοῦ εἴλκει πυρός». ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, *Ἐξηγήσεις τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς* 3, 13, *PG* 124, 604B: «ἡμέραν μὲν τὴν τῆς κρίσεώς φησιν».

9. *Ρωμ.* 13, 12. Βλ. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (*PO* 15, 69).

10. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 5, στ. 46. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 4, L. Petit – G. Hofmann, στ. 15 (*PO* 15, 63). Ἄξια λόγου ἐκ τῶν ἐρμηνευτικῶν θέσεων θεωροῦμε τὴν ἄποψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία δὲν τεκμηριώνεται ἀναφορὰ πουργατορίου στὸ συγκεκριμένο χωρίο, ἐφόσον ὁ χρόνος τῆς φανερώσεως τῶν ἔργων ἀφορᾷ στὴν ἡμέρα τῆς τελικῆς κρίσεως, βλ. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Δογματικὴ, τ. Γ'*, ὅ.π., σ. 42. F. LANG, *Die Briefe an die Korinther* [Das Neue Testament Deutsch 7], ἔκδ. Vandenhoeck and Ruprecht, Göttingen 1986, σ. 55. A. THISELTON, *The First Epistle to the Corinthians* [The New International Greek Testament Commentary], ἔκδ. W. Eerdmans/Paterson Press, Michigan/Carlisle 2000, σ. 315.

11. *Ψαλμ.* 49, 3· *Ψαλμ.* 96, 3. Βλ. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 5, στ. 46. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (*PO* 15, 69). *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα* 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 88-90 (*PO* 15, 136· 138).

καὶ Δανιήλ¹², καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος¹³. Τὴν ιδιότητά του, ἄλλωστε, διῆσχυρίζεται ὁ Μᾶρκος, καταδεικνύει ὁ Παῦλος χαρακτηρίζοντας αὐτὸ δοκιμαστικὸ τῶν ἔργων, «τὸ πῦρ δοκιμάσει», καὶ ὄχι καθάρσιον¹⁴. Ἐπιπροσθέτως, ἐπικαλεῖται τὴ σύμπτωση ὄλων τῶν Πατέρων ἐπ’ αὐτοῦ, ἐπιλέγοντας νὰ ἐκθέσει τὴν ἀνάλυση τοῦ Μ. Βασιλείου· διττὴ εἶναι ἡ δύναμη τοῦ πυρὸς αὐτοῦ: φωτιστικὴ γιὰ τὴ φωτεινότητα καὶ τὴ λαμπρότητα ποὺ προσδίδει στοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ καυστικὴ γιὰ τὸ δριμὺ καὶ κολαστικὸ ποὺ ἐπιφέρει σ’ αὐτοὺς ποὺ τὸ ἀξίζουν. Κατὰ συνέπεια αἰώνια ἀλαμπές εἶναι τὸ φῶς τῆς κολάσεως, ἐνῶ ἄκαυστο τὸ φῶς τῆς ἀναπαύσεως¹⁵.

Συμπληρωματικὰ σχολιάζει ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὅτι τὰ ἔργα τῶν δικαίων, ὡς συγγενὴ καὶ οἰκεῖα τῆς φωτιστικῆς ἐνέργειας τοῦ φωτός, δοκιμαζόμενα ἀπὸ τὸ πῦρ θὰ φανοῦν λαμπρότερα πρὸς ὄφελος τῶν ἐργατῶν τους. Παραθέτει τὸ παράδειγμα τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν πολυτίμων λίθων, ποὺ ἐνῶ καίγονται σὲ κάμινον, ἐντούτοις κατόπιν, ἀφοῦ καθαρισθοῦν, καθίστανται καθαρότερα, ὅπως συνέβη καὶ μετὰ τὰ σώματα τῶν τριῶν παίδων στὴ βαβυλώνεια

12. Δαν. 7, 10. Βλ. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 5, στ. 46. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (PO 15, 69).

13. Β΄ Πέτρ. 3, 10· 12. Βλ. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (PO 15, 69).

14. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 5, στ. 45. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (PO 15, 69). Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 88-90 (PO 15, 136· 138). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ δοκιμαστικὴ ιδιότης τοῦ πυρὸς νοεῖται ἀπὸ νεωτέρους ξένους ἐρμηνευτὲς μετὰ τὴν καθαρτικὴ τῆς ἔννοια, βλ. H. CONZELMANN, *1 Corinthians* [Hermeneia - A Critical and Historical Commentary on the Bible], ἔκδ. Fortress Press, Philadelphia 1975, σ. 77.

15. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 6, στ. 47. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21 (PO 15, 69). Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς Ψαλμὸν 28, 6, PG 29, 297BC. Εἰς Ἐξαήμερον 6, 3, SC 26, 336-338 (PG 29, 121CD)*. Πρβλ. *Προτρεπτικὴ εἰς τὸ βάπτισμα, 2, PG 31, 428C*.

φλόγα. Ἐνῶ τὰ φαῦλα ἔργα, ὅπως τὸ ξύλο, ἡ καλάμη καὶ τὸ χόρτο, ποὺ εἶναι ὑλικά εὐπρηστα καὶ εὐάναπτα, θὰ τὰ ἀφανίσει μὲ τὴν καυστική του ἐνέργεια πρὸς ζημία τῶν ἐργατῶν τους. Σπεύδει, ὡστόσο, νὰ διευκρινίσει πρὸς ἄρση παρεξηγήσεως ὅτι οἱ φαῦλοι δὲν θὰ ἀφανισθοῦν, ὅπως τὰ ἔργα τους, ἀλλὰ θὰ παραμείνουν στὸ πῦρ αἰώνια τιμωρούμενοι¹⁶.

Στὸν λόγο τοῦ ἀγίου Μάρκου ἀκολουθεῖ ἡ ἐξήγηση τῶν πιὸ παρεξηγημένων ἀπὸ μέρους τῶν Λατίνων λέξεων τοῦ χωρίου, τῶν *ζημιωθήσεται* καὶ *σωθήσεται*. Ὁ Ἐφέσου ἐπισημαίνει ὅτι, ὅταν λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος «εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός»¹⁷, τὸ *ζημιωθήσεται* ἀφορᾷ στὰ εὐάναπτα ἔργα τῶν αἰώνως τιμωρουμένων, καὶ ἡ ζημία ἔγκειται στὴν ἀδυναμία τους νὰ μετέχουν τοῦ θείου φωτὸς καὶ τῆς θείας δόξης¹⁸. Παρὰ τὴ ζημία, ὡστόσο, ποὺ ἔχουν ὑποστεῖ, θὰ σωθοῦν, δεδομένου ὅτι δὲν θὰ ἀφανισθοῦν καθάπαξ μαζί μὲ τὴν πονηρία τους. Διευκρινίζει, ἐντούτοις, ὅτι σώζονται σωτηρία χειρότερη καὶ ἀπὸ ἀπώλεια, ἀφοῦ παραμένουν αἰώνια μέσα στὸ πῦρ¹⁹,

16. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 5, στ. 46-47. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 21-22 (PO 15, 69-70). Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.*, 9, 3, PG 61, 79: «Τὸ δέ, κατακαήσεται, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ οἶσει τοῦ πυρός τὴν ρύμην. Ἀλλ' ὡσπερ, εἰ τις, χρυσὰ ὄπλα ἔχων, διέλθοι ποταμὸν πυρός, φαιδρότερος διαβαίνει, εἰ δὲ χόρτον ἔχων διέλθοι, οὐ μόνον οὐδὲν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀπόλλυσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν». Πρβλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Εἰς Ἐπιστολὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους*, 3, 14, PG 95, 593D-596A. ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, *Ἐξήγησις τῆς πρὸς Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολῆς*, 3, 14, PG 124, 604C, ὅπου ἀπαντᾷ κατὰ λέξιν παράθεση τῆς χρυσοστόμειας ἐρμηνείας.

17. *Α΄ Κορ.* 3, 15.

18. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 12, L. Petit – G. Hofmann, στ. 22 (PO 15, 70).

19. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων 5 καὶ 6, στ. 47 καὶ 48. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 11, L. Petit – G. Hofmann, στ. 18-19 (PO 15, 66-67). Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα 21 καὶ 22, L. Petit – G. Hofmann, στ. 88-89· 90· 91 (PO 15, 136-137· 138· 139).

ἐρμηνεία πὺ καθιστᾶ ἐμφανῆ τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο²⁰. Πρὸς ἐπίρρωση τῆς ἐρμηνευτικῆς θέσης του, σημειώνει

20. Βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.*, 9, 3, PG 61, 79: «ζημιωθήσεται. Ἴδου μία κόλασις. Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός. Ἴδου καὶ δευτέρα. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν, οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται, ὡς τὰ ἔργα, εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν. ἀλλὰ μενεῖ ἐν τῷ πυρί. Σωτηρίαν γοῦν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, φησί,

ὅτι τὸ ρῆμα σώζεσθαι στὴν ἑλληνικὴ ἔχει τὴ σημασία τοῦ διαμένειν καὶ εἶναι²¹. Κατὰ συνέπεια ὅποιαδήποτε ταύτιση τῆς σωτηρίας μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς κολάσεως, ἢ μὲ τὸν καθαρισμὸ μὲ διέλευση διὰ τοῦ πυρὸς εἶναι ἀνακριβῆς καὶ ἀπαράδεκτη²².

διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς διὰ πυρὸς. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ἐν τῷ πυρὶ σώζεται περὶ τῶν μὴ κατακαιομένων εὐθέως ὑλῶν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πῦρ ἤκουσας, νομίσης εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν τοὺς καιομένους». Ὅσον ἀφορᾷ στὴ συνακολουθία τῶν μεταγενεστέρων τοῦ Χρυσοστόμου Πατέρων, τὴν ὁποία ἐξαίρει ὁ Μᾶρκος, βλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Εἰς Ἐπιστολὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους*, 3, 15, PG 95, 596AB, ὅπου δίδεται κατὰ λέξιν παράθεση τῆς χρυσοστόμειας ἐρμηνείας. Τὸν ἐρμηνευτικὸ σχολιασμὸ τοῦ Φωτίου Πατριάρχου Κων/πόλεως στὸ *Α΄ Κορ.* 3, 15, βλ. K. Staab (ed.), *Pauluskommentare aus der Griechischen Kirche aus Katenenhandschriften*, ἔκδ. Aschen dorff, Munster 1984, σ. 549: «Τὸ σωθήσεται, τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἀφανισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν χωρήσει ὡσπερ αἱ πράξεις αὐτοῦ αἱ πονηραὶ αὐταὶ γὰρ μέχρι μὲν τοῦ καιροῦ ἐκείνου τὴν ὑπαρξίν ἔχειν ἐδόκουν καὶ ἐπράττοντο, ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τοῦ πυρὸς αὐταὶ μὲν φροῦδοὶ γεγόνασι, μῆτε εἶναι μῆτε πράττεσθαι δυνάμεναι. ὁ μὲντοι καταπραξάμενος αὐτὰς ἄνθρωπος οὐ συναναίρει ταῖς καὶ συναφανίζεται, ἀλλὰ μένει καὶ σώζεται τὴν διὰ πυρὸς δίκην τινύς, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἶπον σωθήσεται, ἐπήγαγεν ἐρμηνεύων πῶς σωθήσεται, τοῦτ' ἔστιν εἰς τοῦτο μένει καὶ σώζεται, εἰς τὸ διὰ πυρὸς τὸν αἰῶνα κολάζεσθαι». Βλ. ἐπίσης, ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, *Ἐξηγήσεις τῆς πρὸς Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολῆς*, 3, 15, PG 124, 604D-605A: «Ὅχι ὡσπερ τὰ ἔργα, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπολείται, εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, ἀλλὰ σωθήσεται, τουτέστι, σῶος τηρηθήσεται, ὥστε ἐν τῷ πυρὶ κατακαίεσθαι. ἡμῖν γὰρ ἔθος οὕτω λέγειν περὶ ζύλου μὴ κατακαιομένου, μηδὲ ἀποτεφρουμένου ῥαδίως, ὅτι σώζεται ἐν τῷ πυρὶ, ὥστε διαρκεστέραν γενέσθαι τὴν καθῖσιν. Ζημιούται μὲν οὖν ὁ ἁμαρτωλός, καθ' ὃ ἐπὶ τοιοῦτοις ἐκοπίασεν, ἐξ' ὧν ἀπόλετο, πάντα γὰρ κακία μὴ ὄν ὡσπερ ἂν εἴ τις τίμημα πολὺ καταβαλλόμενος, καὶ μὴ ὄντα (πᾶσα γὰρ κακία μὴ ὄν ὡσπερ ἂν εἴ τις τίμημα πολὺ καταβαλλόμενος, ὠνήσεται τὶ θνησιμαῖον, ὡς ζῶν. Σώζεται μὲντοι αὐτός, ὁ ἁμαρτωλὸς δηλαδὴ, τουτέστι, σῶος τηρεῖται δίκας αἰωνίους ὑπέχων».

21. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 10, L. Petit – G. Hofmann, στ. 19 (PO 15, 67). Βλ. H. Liddell – R. Scott, *Μεγά Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τ. 4, ἔκδ. Τ. Σιδέρης, Ἀθῆναι ἄ.χρ., σσ. 277-278.

22. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 12, L. Petit – G. Hofmann, στ. 19 (PO 15, 71). Διάφορος καὶ πόρρω ἀπέχουσα καθίσταται ἡ ἄποψη νεωτέρων ξένων ἐρμηνευτῶν, οἱ ὅποιοι θεωροῦν ὅτι οἱ ἐργάτες τῶν κακῶν πράξεων θὰ σωθοῦν μόλις καὶ μετὰ βίας, ὡς μετὰ ἀπὸ ἀντιμετώπιση μεγάλου κινδύνου. Τὴ σωτηρία δὲ αὐτὴ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὴν ταυτίζουν μὲ καθαρισμὸ, ποῦ

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Ἐφέσου ἀκολουθεῖ, ἀναμφιβόλως, μὲ συνέπεια τὴ χρυσοστόμεια ἐρμηνεία στὸ Α΄ Κορ. 3, 12-15, ἡ ὁποία, σημειωτέον, ἀποτελεῖ τὴ βάση καὶ τῶν προγενέστερων αὐτοῦ ἐρμηνευτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ στὶς νεώτερες ἐλληνικὲς μεταφράσεις, παρατηροῦμε ὅτι ὁμοφωνοῦν, ἀκολουθώντας τὴ χρυσοστόμεια ἐρμηνεία, ὡς πρὸς τὴ δοκιμαστικὴ ιδιότητα τοῦ πυρός, τὸν χρόνο φανερώσεώς του κατὰ τὴ Δευτέρα τοῦ Κυρίου Παρουσία καὶ τὴν ἀνάλογη τῆς ποιότητος τῶν ἔργων ἀμοιβὴ πού λαμβάνουν οἱ πράξαντες αὐτά²³. Ἀντιθέτως

πραγματῶνεται μὲ τὴ διέλευση διὰ τοῦ πυρός. Βλ. C. CRAIG – J. SHORT, *The First Epistle to the Corinthians* [The Interpreter's Bible], vol. x, ἔκδ. Abingdon, New York 1953, σ. 498, πού διαβάζουμε: «*It is not strange that Roman Catholics should appeal to this verse in support of the idea of purgatory*». J. MOFFATT, *The First Epistle of Paul to the Corinthians* [The Moffatt New Testament Commentary, ἔκδ. Hodder and Stoughton, London 1959, σσ. 41-42. W. ORR – J. A. WALTHER, *I Corinthians. Introduction with a study of the life of Paul, notes and commentary* [The Anchor Bible 32], ἔκδ. Doubleday, New York 1976, σ. 175. E. LANG, «πῦρ». *Theological Dictionary of the New Testament* 6 (1983) 944. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ θέσις τοῦ W. Schrage, *Der Erste Brief an die Korinther* (1 Kor. 1, 1-6, 11) [Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament VII/1], Benziger Verlag Neukirchener Verlag, Zurich Neukirchen - Vluyn 1991, σσ. 303-304, 307-308, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ἡ σχέση τῆς διδασκαλίας τοῦ πουργατορίου μὲ τὸ Α΄ Κορ. 3, 15 δέχεται ἔντονη κριτικὴ ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἐρμηνευτές, δεδομένου ὅτι ἡ ἔκφραση «ὡς διὰ πυρός» ἀφορᾷ σὲ σωτηρία καὶ ὄχι τιμωρία, ὡς διέλευση καὶ ὄχι παραμονὴ σ' αὐτὸ μὲ σκοπὸ τὴν κάθαρση. Ὑπογραμμίζει ὡσαύτως, ὅτι ὅσοι ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν τεκμηριώνουν διδασκαλία πουργατορίου ἐρειδόμενοι στὸ χωρίο, εἶναι φανερό ὅτι τὸ πράττουν ἐξ' ἀνάγκης λόγῳ παραδόσεως.

23. Στὶς νεώτερες ἐλληνικὲς μεταφράσεις διαβάζουμε τὰ ἑξῆς, μὲ ἐλάχιστες, σημειωτέον, μεταξύ τους διαφοροποιήσεις στὴ διατύπωση τοῦ κειμένου: «*ἀν κάποιος οἰκοδομεῖ πάνω στὸ θεμέλιο ἐκεῖνο πολύτιμα ὑλικά, ὅπως εἶναι ὁ χρυσοός, ὁ ἄργυρος, οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἢ οἰκοδομεῖ ξύλα, χορτάρια καὶ καλάμια, θὰ γίνῃ φανερό τὸ ἔργο καὶ ἡ ἀξία του. Ἡ μεγάλη ἐκεῖνη ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ τὸ φανερώσει, διότι θὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴ θεία δικαιοσύνη, πού σὰν φῶς θὰ ἀποκαλύπτει καὶ σὰν πῦρ θὰ κατακαίει κάθε τι τὸ εὐτελές. Καὶ τὴν ἀξία τοῦ καθενὸς θὰ τὴ φανερώσει ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, πού ὁμοιάζει μὲ τὴ φωτιά*». Βλ. I. ΚΟΛΙΤΣΑΡΑ, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη. Αἱ Ἐπιστολαὶ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις*, ἔκδ. Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ἡ Ζωή», Ἀθήναι 1969, σ. 78. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἐρμηνείας*

παρουσιάζονται διαφοροποιημένες κατὰ τὴν ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῶν ἐννοιῶν *ζημιωθήσασθαι* καὶ *σωθήσασθαι*²⁴, γιὰ τὸν σχολιασμό τῶν ὁποίων δὲν ἀκολουθοῦν μὲ ἀκρίβεια τὴ χρυσοστόμεια ἑρμηνεία, ἐνίοτε, μάλιστα, τὴν ἀπορρίπτουν²⁵.

ας, ἔκδ. Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήναι 1985, σ. 669. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Υπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, τ. Α', ἔκδ. Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήναι 1989, σσ. 262-263. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗ, *Ἀποστόλου Παύλου πρώτη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή* [ΕΚΔ 7], ἔκδ. Π. Πουρναῖ, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 78. Ν. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη μὲ μετάφραση στὴ δημοτικὴ*, Ἀθήνα 2001, σ. 717. *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, τῶν Γ. Γαλίτη, Ἰ. Καραβιδόπουλου, Ἰ. Γαλάνη, Π. Βασιλειάδη, ἔκδ. Ἑλληνικῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας. Ἀθήνα 2003, σ. 3.

24. Ὁ Ἀ. Μακράκης, *Ἑρμηνεία τῆς Καινῆς Διαθήκης, Αἱ Πράξεις καὶ Ἐπιστολαί*, Ἀθήναι 1891, σ. 1721, ἐπισημαίνει τὴν παρανόηση τοῦ χωρίου ἀπὸ τοὺς Λατίνους μὲ ἀποτέλεσμα τὴν εἰσαγωγή τῆς διδασκαλίας τοῦ καθαρτηρίου πρὸς καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ οἰκοδομήσας ἐπὶ ξύλου, καλάμης καὶ χόρτου θὰ ἀφανισθεῖ. Ὁ Σ. Εὐστρατιάδης, *Λεξικὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1910, σ. 695, κατανοεῖ τὸ σημεῖο συνεπέστερα πρὸς τὴ χρυσοστομικὴ ἑρμηνεία. Ὁ Ἰ. Κολιτσάρας, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, ὅπ.π., σ. 78, ἀφοῦ μεταφράζει ὅτι ὁ κακὸς ἐργάτης θὰ σωθεῖ μὲ πολὺ μεγάλη δυσκολία, συμπληρώνει ὅτι ἡ σωτηρία του θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὸ ἂν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ τὸν κρίνει, τουλάχιστον γιὰ τὴν καλὴ του διάθεση, ἄξιο συγγνώμης καὶ σωτηρίας. Ὁ Π. Τρεμπέλας, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, ὅπ.π., σ. 669 καί, *Υπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς*, ὅπ.π., σ. 263, ἐκφράζει τὴν ἄποψη ὅτι σὲ κάθε περίπτωση αὐτός, ποῦ τὸ ἔργο του κἀνκε ἀπὸ τὸ πῦρ, θὰ σωθεῖ, εἴτε ὡς μετὰ ἀπὸ ἀντιμετώπιση μεγάλου κινδύνου, εἴτε ἂν εὕρεθεῖ ὅτι μὲ ἀγαθὴ πρόθεση εἰργάσθη τὸ κατακαὲν ἔργο, δεδομένου ὅτι δὲν ἀπειλεῖ ἀφανισμό (τὸ σωθήσεται), ἀλλὰ ὑποφαίνει κάθαρση, καὶ ἡ ζημία ἀφορᾷ στὴν ἐπιτυχία τῆς ἀμοιβῆς καὶ ὄχι τῆς σωτηρίας. Ὁ Σ. Αγουρίδης, *Ἀποστόλου Παύλου*, ὅπ.π., σσ. 78-79, σημειώνει ὅτι ὁ κακὸς ἐργάτης δὲν καταδικάζεται σὲ ὄλοσχερῆ καταστροφή, πιθανὸν διότι οἰκοδόμησε σὲ θεμέλιο λίθο ποῦ εἶναι ὁ Χριστός, τουναντίον σώζεται ἀπὸ τὸ πῦρ μόλις καὶ μετὰ βίας, πληγωμένος, ὅμως, καὶ καυαλισμένος. Ὁ Ν. Σωτηρόπουλος, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, ὅπ.π., σ. 717, λέγει ὅτι αὐτός, ποῦ τὸ ἔργο του θὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τὸ πῦρ, θὰ σωθεῖ ὁ ἴδιος μόλις καὶ μετὰ βίας. Οἱ Γ. Γαλίτης, Ἰ. Καραβιδόπουλος, Ἰ. Γαλάνης, Π. Βασιλειάδης, *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, ὅπ.π., σ. 378, γράφουν ὅτι ἐὰν τὸ ἔργο ποῦ ἔκτισε κάποιος καταστραφεῖ ἀπὸ τὴ φωτιά, αὐτὸς θὰ χάσει τὴν ἀμοιβή του, ἀλλὰ ὁ ἴδιος θὰ σωθεῖ, ὅπως σώζεται ἕνας ποῦ περνᾷ μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες.

25. Βλ. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Υπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς*, ὅπ.π., σ. 263, ὅπου ἀπορρίπτει τὴ χρυσοστομικὴ ἑρμηνεία, ὑπογραμμίζοντας: «οὐχὶ αὐτὸς δὲ μενεῖ διηνεκῶς κολαζόμενος».

Κατόπιν ὁ Μᾶρκος ἐπαναλαμβάνει ὅτι ματαιοπονοῦν οἱ Λατῖνοι ἐπιμένοντας στὴ δοξασία τους αὐτή, ἡ ὁποία δὲν ἀπαντᾶται στοὺς Πατέρες. Ὁ Αὐγουστῖνος, ὁ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ὑπογραμμίζει, ὁμιλοῦν γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ψυχῶν ἀπὸ τὶς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὲς τῆς Ἐκκλησίας καὶ πουθενὰ γιὰ καθαρτήριο πῦρ²⁶. Ἐνῶ ἀπορεῖ γιὰ τὸν Θεοδώρητο, ἐπισημαίνοντας ὅτι καμμία σχετικὴ ἀναφορὰ δὲν ὑπάρχει στὰ συγγράμματά του²⁷. Τοὺς ἐφιστᾷ, ὡσαύτως, τὴν προσοχὴ καὶ τοὺς προσάπτει τὴν κατηγορία εἰσαγωγῆς τοῦ δόγματος τοῦ Ὁριγένη περὶ τελείας ἀποκαταστάσεως τῶν ψυχῶν, διδάσκοντας λύτρωση διὰ τοῦ πυρὸς ἐκείνου, διδασκαλία πού ὑπενθυμίζει ὅτι ἀποκηρύχθηκε καὶ ἀναθεματίστηκε ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο²⁸.

Ἡ στάση, ὡστόσο, τῶν Λατίνων ἀκολούθως ἀναγκάζει τὸν Μᾶρκο νὰ ἀποδώσει «*ἀνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὸν ἀποστολικὸν σκοπὸν ὀλόκληρον καὶ συνυφασμένην ὥσπερ ἐν σῶμα τὴν ἑρμηνείαν*»²⁹. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἀγωνιοῦν μόνο γιὰ τὴν κατοχύρωση τῆς κακοδοξίας τους καὶ ὄχι γιὰ τὴν εὕρεση τῆς ἀληθείας. Γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴ δευτερολογία τους τολμοῦν νὰ ἀντιπροβάλουν ἀνώτερο σὲ ὑπεροχὴ καὶ κῦρος τὸν Αὐγουστῖνο ἔναντι τοῦ Χρυσοστόμου, παραθέτοντας καὶ ἀνάλογες μὲ τοῦ Πρόκλου ὀπτασίες γιὰ Λατίνους ἀγίους³⁰. Ἐπιδίδονται ἀκόμη σὲ γραμματικὲς καὶ συντακτικὲς ἑρμηνευτικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὰ ρήματα *ζημιωθήσεσθαι* καὶ *σωθήσεσθαι*, ἐπικαλούμενοι τὸ πολύσημον τῆς Γραφῆς, τὸ ἅμεσα ἐξαρτώ-

26. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 9, στ. 50.

27. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 12, στ. 55. *Responsio Graecorum ad positionem Latinorum* 13, L. Petit – G. Hofmann, στ. 23 (PO 15, 71).

28. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 6 καὶ 11, στ. 48 καὶ 53-54. Πρβλ. Κ. ΣΚΟΥΤΕΡΗ, *Ἱστορία δογμάτων, τ. Α'*, Ἀθήνα 1998, σσ. 619-621.

29. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα* 20, L. Petit – G. Hofmann, στ. 86 (PO 15, 134).

30. *Ἀπολογία ἀντίρρητικὴ τῶν σχισματικῶν Λατίνων* 8, L. Petit – G. Hofmann, στ. 40-41 (PO 15, 88-89).

μενο ἀπὸ τὸν σκοπὸ τοῦ κηρύγματος³¹. Ἡ ἀπὸ μέρους, ὅμως, τοῦ Μάρκου ἐκ νέου ἀνάλυση τοῦ χωρίου σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸν σκοπὸ τῆς συγγραφῆς τῆς ἐπιστολῆς ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ἀχρηστεύει καὶ κλονίζει τὴν ἐπιχειρηματολογία τους, ἐπιδεικνύοντας τοιοῦτοτρόπως καὶ τὴν ἀπὸ μέρους τους κατ' ἐπιφάνεια θεώρηση τοῦ χωρίου³².

Ὁ Ἐφέσου ἀναφέρεται στὴν κατάσταση διχασμοῦ τῶν χριστιανῶν τῆς Κορίνθου λόγῳ τῆς ὑπεροψίας κάποιων δασκάλων καὶ παραθέτει τὴν παραίνεση καὶ ἐπιτίμηση ποὺ τοὺς ἀπευθύνει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, προκειμένου νὰ καθαρῆσιν τὸ φρύγαμα τῆς ἔξω σοφίας καὶ νὰ ὑποδείξει τὴ θέση τῶν δασκάλων – μισθωτῶν ἔναντι τοῦ Θεοῦ μισθαποδότου³³. Ὁ λόγος του, ἐπισημαίνει, γίνεται ἐπιπληκτικότερος, ὅταν ἐστιάζεται στὸν πόρνο τῆς Κορίνθου, ποὺ ὅπως φαίνεται κατὰ τὸν Μᾶρκο ἦταν δάσκαλος. Κάμνει μνεῖα τοῦ πυρός, λέγει ὁ Μᾶρκος, ἐπειδὴ ἀποβλέπει στὴ μείωση τῆς ἔπαρσης αὐτοῦ, καθὼς καὶ στὸν ἐκφοβισμό του³⁴. Ἀναμφιβόλως ὁ Ἐφέσου ἀντλεῖ ἐκ τοῦ χρυσοστομείου λόγου: «Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει (ὁ Παῦλος) λοιπὸν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἀποτείνεσθαι», λέγει ὁ ἱερός πατήρ, «ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ καταβάλλεται τὰ προοίμια... Ὅτι δὲ καὶ νῦν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἐπίγεται, περὶ τοῦ θεμελίου εἰπὼν ἐπήγαγεν, «Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ἡδὴ διασαλεύων τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν τοῦ πεπορνευκότος»³⁵· καὶ ἀλλαγῶς «Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ

31. *Ἀπολογία ἀντιρρητικῆ τῶν σχισματικῶν Λατίνων* 14, L. Petit – G. Hofmann, στ. 47-48 (PO 15, 95-97).

32. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀντίρρησις τῶν λατινικῶν κεφαλαίων* 8, στ. 50. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα* 22, L. Petit – G. Hofmann, στ. 102 (PO 15, 150).

33. *Α' Κορ.* 1, 10-12· 3, 7-9. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα* 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 86-87 (PO 15, 134-135).

34. *Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα* 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 87-88 (PO 15, 135-136).

35. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Α' Κορ.* 9, 2, PG 61, 78.

ἐμπροσθεν διελέχθη, καθάπτεται λοιπὸν καὶ τοῦ πεπορνευκότος σαφῶς μὲν οὐδέπω, ἀορίστως δὲ αἰνιττόμενος τὸν διεφθαρμένον αὐτοῦ βίον καὶ ἐπαίρων τὸ ἀμάρτημα ἀπὸ τῆς ἤδη δοθείσης αὐτῷ δωρεᾶς. Εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐντρέπει ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων τῶν ἤδη ὑπαρζάντων. Ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἢ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων, ἢ λυπηρῶν ἢ χρηστῶν, ἀεὶ τοῦτο ποιεῖ· ἀπὸ μὲν τῶν μελλόντων, «Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται», ἀπὸ δὲ τῶν ἤδη γεγενημένων, «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ὁρᾶς τὴν καταφορὰν τοῦ λόγου; Ἄλλ' ἕως τὸ πρόσωπον ἁδελόν ἐστιν οὐχ οὕτως ἐπαχθὲς τὸ λεγόμενον, πάντων διανεμομένων τὸν τῆς ἐπιτιμῆσεως φόβον. «Φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός»· τουτέστιν ἀπολεῖ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ καταρωμένου ἐστίν, ἀλλὰ προφητεύοντος. «Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν». Ὁ δὲ πεπορνευμένος βέβηλος. Εἶτα ἵνα μὴ δόξη πρὸς ἐκεῖνον ἀποτείνεσθαι εἰπών, «Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν», ἐπήγαγεν, «Οἵτινές ἐστε ὑμεῖς». «Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω». Καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς νομίζοντά τι εἶναι καὶ ἀπὸ τῆς σοφίας ἀυχοῦντα. Καὶ ἵνα μὴ δόξη παρέργως μέχρι πολλοῦ πρὸς αὐτὸν ἀποτείνεσθαι, ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς ἀγωνίαν καὶ τῷ φόβῳ παραδοῦς αὐτὸν πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν ἔγκλημα τὸν λόγον ἄγει λέγων...»³⁶.

Τὸ πῦρ θὰ δοκιμάσει, λέγει ὁ Ἐφέσου, τὰ ἔργα διδασκαλίας ἐπιλαμπρύνοντας αὐτὰ τῶν ἀγαθῶν δασκάλων καὶ κατακαίγοντας τὴ διδασκαλία αὐτῶν ποὺ ὁμοιάζουν στὸν διεφθαρμένο δάσκαλο, χωρὶς, ὡστόσο, νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἀνυπαρξία, δεδομένου ὅτι θὰ ἀποδοθεῖ σὲ ὅλους μισθὸς ἀνάλογος τῶν ἔργων τους³⁷. Ὅταν, μάλιστα, ὁ Παῦλος ἀποκαλύπτει καὶ κατονομάζει τὸ ἀμάρτημα ἐκεῖνου³⁸, ὁ ἅγιος Μάρκος καλεῖ τοὺς Λατίνους νὰ ἀπαντήσουν ἐὰν τὸ ἀμάρτημα τῆς πορνείας, ἓνα ἀπὸ τὰ θανάσιμα ἀμαρτήματα, μπορεῖ νὰ

36. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εἰς Α΄ Κορ.* 9, 3, PG 61, 79-80.

37. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 88 (PO 15, 136).

38. Α΄ Κορ. 5, 1: «Ὅλος ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἣτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναικὰ τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν».

Ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Μᾶρκος Εὐγενικός, μέλος τῆς βυζαντινῆς ἀποστολῆς στή σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (Φωτ.: «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Θ', Ἀθήνα 1974).

θεωρηθεῖ μέσο ἀμάρτημα καί νά σωθεῖ τήν ἀγαθὴ σωτηρία ὁ πόρνος δάσκαλος³⁹.

39. Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα 21, L. Petit – G. Hofmann, στ. 89-90 (PO 15, 137-138). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐρμηνευτικὴ

Τοιοιτοτρόπως ὁ ἅγιος Μάρκος, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς συγγραφῆς τῆς ἐπιστολῆς, καταλήγει στὸν σκοπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου, καθιστώντας σαφὲς ὅτι ὁ λόγος δὲν ἀφορᾷ σὲ μικρὲς ἁμαρτίες καὶ στὴν κάθαρσή τους, ἀλλὰ ἀναφέρεται στὰ μέγιστα καὶ θανάσιμα ἁμαρτήματα, καὶ δὴ στὴν πορνεία πού, ὅπως συμπληρώνεται στὸν ἀποστολικὸ λόγο, φθείρει τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸ σῶμα⁴⁰.

Οἱ συζητήσεις γιὰ τὸ πουργατόριο στὴ Φερράρα δὲν κατέληξαν σὲ κανένα συμπέρασμα καὶ ἡ σχετικὴ διδασκαλία περιελήφθη, περιφραστικὰ καὶ ἀόριστα, ἀναδιατυπωμένη στὸν ἐνωτικὸ ὄρο τῆς συνόδου⁴¹. Ὁ ἀπόηχος τῆς καὶ ἡ μὴ ἐφαρμογὴ στὴν πράξη τοῦ ὄρου ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο κλῆρο καὶ λαό, δὲν δικαιολογοῦν σὲ καμμία περίπτωση ἀνεπάρκεια τοῦ ἁγίου Μάρκου στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐν λόγω θέματος⁴², ἀντίθετα δικαιώνουν τὰ παλαιίσματά του καὶ τὴν παρρησία

θεώρηση τοῦ Μάρκου χαρακτηρίσθηκε ἐξυπνη μὲν, ἀβασάνιστη δὲ ἀπὸ τὸν J. Gnllka, *Ist 1 Kor. 3, 10-15 ein Schriftzeugnis für das Fegfeuer? Eine exegetisch-historische Untersuchung*, Dusseldorf 1955, σ. 112, κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ ὁποίου ὁ στίχος 15 τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου δὲν ἀναφέρεται στὸν πόρνο διδάσκαλο καὶ κατὰ συνέπεια τὰ εὐπρηστα ὑλικά δὲν μποροῦν νὰ ταυτισθοῦν μὲ μέγιστα καὶ θανάσιμα ἁμαρτήματα.

40. Α΄ Κορ. 3, 16-17: «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἳτινὲς ἐστε ὑμεῖς». Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ ἀπολογία πρὸς Λατίνους δευτέρα 22, L. Petit – G. Hofmann, στ. 92 (PO 15, 140).

41. *Acta Graeca*, pars II, vol. V, fasc. 11, στ. 463: «Ἐτι ἐὰν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοῖς ἀζίοις τῆς μετανοίας καρποῦς ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων, τὰς τοῦτων ψυχὰς καθαρτικαῖς τιμωρίαῖς καθαίρεσθαι μετὰ θάνατον». (Mansi 31 A, στ. 1029). Πρβλ. J. GILL, *Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας*, ὅπ.π., σ. 480. C. TSIRPANLIS, *Mark Eugenicus*, ὅπ.π., σ. 84. J. JORGENSON, «The debate», ὅπ.π., σ. 333. A. de HALLEUX, «Problem es de Méthode», ὅπ.π., σ. 267. A. ΠΑΠΑΔΑΚΗ – J. MEYENDORFF, *Ἡ χριστιανικὴ Ἀνατολή*, ὅπ.π., σ. 598.

42. Βλ. M. JUGIE, «La question du Purgatorie», ὅπ.π., σσ. 274, 276-277, 280-282. J. GNILKA, *Ist 1 Kor. 3, 10-15*, ὅπ.π., σ. 112. A. De HALLEUX, «Problemes de Méthode», ὅπ.π., σσ. 254-255. Μολονότι θεωρήθηκε μειονέκτημα τοῦ Μάρκου ἡ ὑπερβολικὴ χρῆση ἀποδεικτικῶν κειμένων καὶ ἡ συρραφὴ μεμονωμέ-

πού επέδειξε στη σύνοδο⁴³.

Ὁ Μᾶρκος, μὲ τὴν ἐμφανῆ ὑπεροχὴ του στὶς συζητήσεις γιὰ τὸ πουργατόριο⁴⁴, φανέρωσε τὴν ἀδυναμία τῶν Λατίνων νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ νόημα τῶν ἀποστολικῶν λόγων, καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ «νομικίστικη» χρῆση τῶν Πατέρων, οὕτως ὥστε νὰ κατανοήσουν σύνολη τὴν πατερικὴ σκέψη, πού ἀπετέλεσε τὴ βάση τῆς θεολογίας τοῦ Ἐφέσου στὴν ἀνάπτυξη τῆς περὶ τῶν ἐσχάτων διδασκαλίας.

Ἡ ἀγωνία τους, μάλιστα, γιὰ τὴν κατοχύρωση τῆς δοξασίας καὶ ὄχι γιὰ τὴν εὕρεση τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἐμμονή τους σ' αὐτὴ ζημίωσε τὴν Παπικὴ Ἐκκλησία, δεδομένου ὅτι ἡ ἐν λόγῳ κακοδοξία συνδυαζομένη μὲ τὸ δόγμα τῶν ἀφέσεων τὴ διέβαλε καὶ ὑπῆρξε ἕνας ἐκ τῶν παραγόντων πού ὀδήγησε στὴ Μεταρρύθμιση τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος.

νων πατερικῶν παραθεμάτων, μέθοδος πού καταχράσθηκαν, βέβαια, οἱ Λατίνοι, ὡς μεθοδολογία ἀπεδείχθη ἄριστη. Βλ. Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗ – J. MEYENDORFF, *Ἡ χριστιανικὴ Ἀνατολή*, ὅπ.π., σ. 589.

43. Ἐνδεικτικὰ σημειώνουμε ἀπὸ τὴ νεώτερη βιβλιογραφία: Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΕΡΑΜΕΩΣ, «Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός ὡς πατὴρ ἅγιος τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας», *BZ* 11 (1902) 50-69. Α. SCHMEMANN, «Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός», *ΓΠ* 340 (1951) 230-241. Κ. ΜΑΜΩΝΗ, «Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός», ὅπ.π., σσ. 389-395, 401-402, 530-532. C. TSIRPANLIS, *Mark Eugenicus*, ὅπ.π., σ. 77. Γ. ΛΑΡΕΝΤΖΑΚΗ, *Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως* [Θεολογία καὶ Ἱστορία 12], ἔκδ. Ἐπέκτασις, Κατερίνη 1999, σσ. 100-102. Α. ΠΑΠΑΔΑΚΗ – J. MEYENDORFF, *Ἡ χριστιανικὴ Ἀνατολή*, ὅπ.π., σσ. 596-598.

44. ΣΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀπομνημονεύματα* V 31, σ. 286.

Σύγχρονοι πολέμιοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Ἡ περίπτωση τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ

Πρωτ. Βασίλειου Γεωργόπουλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Ἡ Ἐταιρεία «Σκοπιά» τῶν λεγομένων Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ, στὴν προσπάθεια τῆς ιδεολογικῆς χειραγώγησης τῶν ὁπαδῶν της, πολλές φορές παρουσιάζει στὰ ἔντυπά της διάφορες ἱστορικὲς προσωπικότητες καὶ γεγονότα, σὲ πλαίσια καθαρὰ προπαγανδιστικά. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἡ συστηματικὴ ἀπαξίωσή του στὰ ἔντυπα τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ ἀνήκει στὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις τῆς ἀνιστόρητης καὶ προπαγανδιστικῆς πρακτικῆς τῆς ἑταιρείας «Σκοπιά».

Ἄς δοῦμε ὁμως πῶς ἡ ἑταιρεία «Σκοπιά» ἐκφράζεται γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ πῶς παρουσιάζει τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα πού σχετίζονται μὲ τὴν προσωπικότητά του. Ἐν προκειμένῳ, πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι διατυπώνονται ἰσχυρισμοὶ πού ὡς πρὸς τὴν τεκμηρίωσή τους βασίζονται σὲ μιὰ συλλογὴ καὶ συρραφὴ φρασιδίων ἀπὸ διάφορα ἔντυπα (ποιᾶς ἐγκυρότητας καὶ ἀξιοπιστίας ἄραγε;), κατὰ τὴν προσφιλεῖ τακτικὴ τῆς ἑταιρείας, πού ἔχουν ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴν εὐρύτερη νοηματικὴ τους συνάφεια. Ἔτσι οἱ ἰσχυρισμοὶ της ἀποκτοῦν μιὰ ἀληθοφάνεια πειστικότητας.

Ὡς πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἡ ἑταιρεία «Σκοπιά» ἰσχυρίζεται, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι: i) «ὁ Κων/νος εἶχε σοβαρὰ προβλήματα προσωπικότητας»¹, ii) ἦταν «καχύποπτος»², iii) «κατέπνιγε ἀμέσως ὅποιαδήποτε διστάμενη ἄποψη»³, iv) τὸν χαρακτηρίζει εἰδωλολάτρη πολιτικό⁴, v) «Ὁ Κων/νος ἦταν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὡς

1. Σκοπιά, 15-3-1998, σ. 29.
2. Στὸ ἴδιο.
3. Στὸ ἴδιο, σ. 28.
4. Στὸ ἴδιο.

προεδρεύων τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας ἔθεσε ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν προσωπικότητα καὶ τὶς ιδιότητες τοῦ Ἰεχωβᾶ Θεοῦ μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴ Βαβυλωνιακὴ δοξασία τῆς Τριάδος»⁵.

5. Βλ. Σκοπιά, 1-1-1976, σ. 21. Πρβλ. *Ἀπὸ τὸν Ἀπολεσθέντα παράδεισο στὸν ἀποκαταστημένο Παράδεισο*, ἔκδ. Μ.τ.Ι., 1960, σ. 165.

Στὴν ἴδια συνάφεια οἱ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἓνας «μῦθος» ποῦ ἐπινοήθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τὸν προώθησε ὁ Μ. Κων/νος μὲ σκοπὸ νὰ σταματήσει τὶς θεολογικὲς διενέξεις τῆς ἐποχῆς του (τοῦ 4ου αἰῶνα)⁶, vi) Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Μ. Κων/νου ἡ Ἐκκλησία νόθευσε μερικὲς πεποιθήσεις της, μία ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀφοροῦσε τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ Θεοῦ⁷, vii) ἀμφισβητεῖ τὴν εἰλικρίνεια τῶν κινήτρων του γιὰ τὸ βάπτισμά του⁸, viii) ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Μ. Κων/νος γιὰ λόγους πολιτικῆς ὑστεροβουλίας καὶ σκοπιμότητος, γιὰ νὰ προωθήσει τὰ πολιτικά του σχέδια, ὑιοθέτησε «τὰ θεμέλια τῆς ἀποστατικῆς χριστιανοσύνης». Κατὰ τὴν ἔταιρεία «Σκοπιά» στὰ χρόνια τοῦ Μ. Κων/νου ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἦταν ἤδη «ἀποστατικὴ καὶ βουτηγμένη στὴ διαφθορά»⁹, καὶ ix) «Ἀπὸ τὸν Μ. Κων/νο ἡ Ἐκκλησία κληρονόμησε τὴν τάση γιὰ αὐταρχισμό»¹⁰.

Σὲ σχέση μετὰ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἡ ἔταιρεία «Σκοπιά»: α) ἀμφισβητεῖ τὴν ἱστορικὴ ἀξιοπιστία τοῦ γεγονότος τῆς ἐμφάνισης τοῦ ὁράματος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τὴ χαρακτηρίζει ὡς «ἱστορία μὲ πολλοὺς ἀναχρονισμοὺς»¹¹, β) ἀμφισβητεῖ καὶ ὑποτιμᾷ τὴ σπουδαιότητα τοῦ διατάγματος τῶν Μεδιολάνων (313) μὲ ἀοριστολογίες καὶ γενικότητες, ὑποστηρίζοντας ὅτι «πολλοὶ ἱστορικοὶ ὑποβαθμίζουν τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου, λέγοντας ὅτι ἦταν μιὰ κοινότοπη ἐπισημὴ ἐπιστολὴ καὶ ὄχι ἓνα σημαντικὸ αὐτοκρατορικὸ ἐγγράφο»¹², γ) λόγῳ τῆς ἀπόρριψης τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν ἀπὸ τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὡς ἑορτὲς ποῦ ἔχουν δῆθεν εἰδωλολατρικὴ προέλευση, ἡ ἔταιρεία ἰσχυρίζεται ὅτι: «Στὴν ἐποχὴ του “εἰδωλολατρικά”

6. Σκοπιά, 1-11-2009, σ. 7. *Πρέπει νὰ πιστεύετε στὴν Τριάδα;*, ἐκδ. Μ.τ.Ἰ., 1989, σ. 8.

7. *Ἦπ.π.*, σ. 6. Πρβλ. Σκοπιά, 15-3-1998, σ. 28

8. Σκοπιά, 15-3-1998, σ. 29. *Πρέπει νὰ πιστεύετε στὴν Τριάδα;*, ἐκδ. Μ.τ.Ἰ., 1989, σ. 8.

9. *Ἦπ.π.*, σ. 28. *Πρέπει νὰ πιστεύετε στὴν Τριάδα;*, ἐκδ. Μ.τ.Ἰ., 1989, σ. 9.

10. *Ἦπ.π.*, σ. 30.

11. Σκοπιά, 1-11-2009, σ. 6.

12. Σκοπιά, 15-3-1998, σ. 27.

ἔθιμα καὶ γιορτῆς ἀπέκτησαν “χριστιανικά” ὀνόματα»¹³, καὶ δ) κατὰ τὴ «Σκοπιὰ» ὁ χριστιανικὸς κόσμος «εἶναι ἐν μέρει ἀποτέλεσμα τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ τῶν δόλιων ἐλιγμῶν ἐνὸς εἰδωλολάτρῃ αὐτοκράτορα»¹⁴.

Βεβαίως ἀπέναντι στὴ μυθολογία ποὺ κατασκευάζει ἡ ἑταιρεία «Σκοπιὰ» σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἀνεκτίμητη προσφορὰ τοῦ Μ. Κων/νου, ὑπάρχει ἡ ἱστορικὴ ἐτυμολογία ποὺ τὸν χαρακτηρίζει «Μέγα» καὶ ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐκκλησιαστικὴ αὐτοσυνειδησία ποὺ τὸν θεωρεῖ καὶ Ἅγιο καὶ Ἰσαπόστολο καὶ ὄργανο τῆς θείας Πρόνοιας.

13. Στὸ ἴδιο, σ. 28.

14. Στὸ ἴδιο, σ. 30.

Ἐκκλησία καὶ Οἰκονομία

Ἀρχιμ. Ἀλέξανδρου Σαλιμᾶ
ὑπ. Δρ. Θεολογίας
Διευθυντῆ Πολιτιστικοῦ Ἰδρύματος
«Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς»,
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Ὁ ὅρος *Οἰκονομία* ἔχει ἀναπτύξει ὑπερβολικὰ ἓναν ἀντι-ἀνθρωπιστικὸ χαρακτήρα. Οἱ πολιτικοὶ οἰκονομολόγοι, πρῶτα ἀποδέσμευσαν τὸν ὄρο *οἰκονομικὰ* ἀπὸ τὴ θεολογία, στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Adam Smith. Ἐπειτα οἱ οἰκονομολόγοι ἀπέκοψαν τὰ οἰκονομικὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ θεωρία τοῦ 19ου αἰῶνα. Στὸν 20ὸ αἰῶνα τὰ οἰκονομικὰ εἶναι μία ἀύζητικὰ ἀποσπασματικὴ –μαθηματικὴ – ἐπιστήμη¹. Ἐπομένως γίνεται φανερό ὅτι γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸν ὄρο *Οἰκονομία* σὲ ὅλο τὸ βάθος του πρέπει νὰ τὸν ἀποκαταστήσουμε στὴν ἀρχικὴ του χρῆση.

Ἡ Οἰκονομία ἀπὸ τοὺς Προσωκρατικοὺς στοὺς Χριστιανούς

Τὸ ἀρχικὸ σημεῖο εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξι *Οἶκος*, δηλαδὴ τὸ νοικοκυριό. Ὁ ὅρος περιλαμβάνει τὸν σύζυγο (συνήθως ἀναφερόμενος ὡς οἰκοδεσπότης / κύριος τοῦ οἴκου), τὴ σύζυγο καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ ἐπιπλέον καὶ ἄλλα μέλη, ὅπως ὑπηρέτες ἢ σκλάβους². Ἡ *Οἰκονομία*, «ἡ ἐπιστήμη τῆς διαχείρισης τοῦ Οἴκου», εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀργότερα θὰ ὀνομάσουμε «*home economics*» (οἰκιακὴ οἰκονομία), ἔγινε ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ φιλοσοφεῖν³. Ἐτυ-

1. *Divine Economy: theology and the market*, Stephen D. Long, Routledge 11 New Fetter Lane, London 2000, σ. 9.

2. REUMANN H. JOHN, *Stewardship and the Economy of God*, Ecumenical Stewardship Center, 2014, previously published by Wm. B. Eerdmans 1992, σ. 11.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 12.

μολογικά ὁ ὅρος σήμαινε τὴ διοίκηση ἢ διαχείριση τοῦ *Οἴκου* (ἀπὸ τὸ ρῆμα νέμειν, «νομή», δηλαδή μοίρασμα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ νόμος). Ἀργότερα βρίσκουμε σὲ ἔγγραφα ὅτι αὐτὴ ἡ κοινωνικο-οικονομικὴ μονάδα τοῦ *Οἴκου*, ἦταν δυνατὸ νὰ εἶναι δεμένη καὶ μὲ θρησκευτικούς δεσμούς. Ἐπιπροσθέτως τὸ τελικὸ εὔρος τοῦ ὅρου *Οἰκονομία* ἐπεκτάθηκε στὸ μεγαλύτερο «νοικοκυριό», ποὺ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος νὰ φανταστεῖ: τὸν κόσμον ἢ τὸ σύμπαν. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Προσωκρατικῶν, ὁ Θεὸς θεωρεῖται ὡς «διαχειριστής», ὁ ὁποῖος διευθύνει τὶς ἀνθρώπινες ὑποθέσεις καὶ ὅλο τὸ σύμπαν μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ ταιριάζει στὸ θεῖο σχέδιο καὶ θέλημα⁴. Ἐνδιαφερόντως ὁ ὅρος ἀπέκτησε κατὰ καιροὺς τὴν ἔννοια τῆς διαχείρισης τῆς Ἱστορίας ποὺ ἡ «Τύχη» ἢ οἱ θεοὶ παρεῖχαν⁵. Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τοὺς κλασσικοὺς καὶ ἀργότερα τοὺς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, ἀκόμη καὶ οἱ θεῖες ἐνέργειες μεταφράζονται ὡς *Οἰκονομία*.

Στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Χριστιανοσύνης, ὁ *Οἶκος* – Ἐκκλησία ἦταν ἡ θεμέλια μονάδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δομῆς⁶. Ἐπιπροσθέτως στὴ χρῆση τοῦ ὅρου, σὲ σχέση μὲ τὴν πολιτικὴ ζωὴ καὶ κυβερνητικὴ διοίκηση, ἐμφανίστηκαν οἱ «οἰκονόμοι», ἰδιαίτερα γιὰ τὴ χρηματικὴ διαχείριση συλλόγων, ἄλλων ἐταιρειῶν καὶ θρησκευτικῶν ὁμάδων⁷. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ποὺ διευθύνει καὶ διοικεῖ τὸ σύμπαν ἐμφανίζεται ἀμέσως μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς Καινῆς Διαθήκης, στὰ ἔργα τῶν πρώτων χριστιανῶν ἀπολογητῶν⁸. Τὸ σημαντικότερο ὅμως, οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐφάρμοσαν τὴν ἰδέα τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἐπιστασίας στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπιτύχει τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, διὰ μέσου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁹.

4. Στὸ ἴδιο, σ. 15.

5. Στὸ ἴδιο, σ. 14.

6. Στὸ ἴδιο, σ. 12.

7. Στὸ ἴδιο, σ. 13.

8. Στὸ ἴδιο, σ. 26.

9. Ὅπ.π.

Οἱ κύριες θεωρήσεις τοῦ ὄρου ἀπὸ τοὺς Καππαδόκες

Ἀναφορικὰ μὲ τὴν Οἰκονομία γιὰ τὸν κόσμο, ὁ ὄρος ἐφαρμόζεται τόσο γιὰ τὴν πνευματικὴ δημιουργία, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ὕλικό κόσμο. Ἔχει ἐφαρμογὴ ἐπίσης στὴ θεία ἐνέργεια καὶ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθὼς διαχέεται στὸν κόσμο καὶ στὸ ὅποιο ὄλοι

οἱ ἄνθρωποι μετέχουν ἄνευ ἐξαιρέσεως, σύμφωνα μὲ τὴν κατ' ἄξιαν δύναμη καὶ ἀνάγκη τοῦ καθενός. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ κάθε προσώπου καθορίζεται ἀπὸ τὴ δεκτικὴ δύναμη καὶ τὴν ἀνάγκη ὠφελείας¹⁰. Ὁ στόχος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας εἶναι θεμελιώδης καὶ κεντρικὸς στὴ χριστιανικὴ κοσμολογία. Τὸ σύμπαν δὲν δημιουργήθηκε στατικό: δημιουργήθηκε γιὰ νὰ φτάσει κάπου. «*Ἡ Οἰκονομία του Θεοῦ*», γράφει ὁ Dumitru Staniloae, «*συνίσταται στη θέωση της δημιουργίας, κάτι το οποίο, συνεπεία της αμαρτίας, υπονοεῖ τὴ σωτηρία του*». Τὸ κεντρικὸ γεγονός τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ¹¹.

Ἐὰν θέλουμε νὰ δοῦμε τὰ γεγονότα σὲ μία παγκόσμια θεώρηση, τότε ὀφείλουμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι στὶς οικονομικὲς ἐνέργειες καὶ φιλανθρωπίες τοῦ Θεοῦ, ποὺ συμβαίνουν στὴ ζωὴ μας, ἔγκειται ἡ δημιουργικὴ καὶ συντηρητικὴ δράση τοῦ Θεοῦ. Ὅμοίως, ἡ θεία ἐνσάρκωση θαυματουργικῶς μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ θεία οἰκονομία. Ἡ πρόνοια καὶ συντήρηση τῶν ὄντων, εἶναι θεία ἐνέργεια καὶ ἔργο. Ἀκόμη καὶ οἱ σωματικὲς λειτουργίες δὲν ξεφεύγουν ἀπὸ τὴ θεία ἐνέργεια καὶ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο¹². Ἡ κύρια ἀν-

10. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Εὐστάθιον περὶ Ἁγίας Τριάδος*, GNO 3.1, σ. 12: «*ἡ δὲ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία ἐν τε τῇ νοητῇ κτίσει καὶ ἐν τῇ αἰσθητῇ, εἴ τι χρὴ διὰ τῶν γινωσκομένων ἡμῖν καὶ περὶ τῶν ὑπερκειμένων στοχάζεσθαι, οὐδὲ αὐτὴ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἔξω καθέστηκεν, ἐκάστου κατὰ τὴν ἰδίαν ἄξιαν τε καὶ χρεῖαν τῆς ὠφελείας μεταλαμβάνοντος*».

11. E. THEOKRITOFF, «*Creator and Creation*», στό, *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, σ. 69, ὅπου παραπέμπει στὸν D. Staniloae, *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, vol. 2 (trans. I. Ionita and R. Barringer), Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press 2000.

12. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας*, 12 (ἔκδ. Srawley J.), Cambridge University Press, 1903, Repr. 1956: «*ὡς περ τοίνυν εἰς τὸ πᾶν ἀφορῶντες, καὶ τὰς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίας ἐπισκοποῦντες καὶ τὰς εὐεργεσίας τὰς θεόθεν κατὰ τὴν ζῶν ἡμῶν ἐνεργουμένας, ὑπερκείσθαι τινα δύνάμιν ποιητικὴν τῶν γιγνομένων καὶ συντηρητικὴν τῶν ὄντων καταλαμβάνομεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανερωθέντος θεοῦ ἰκανὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπιφανείας τῆς θεότητος τὰ κατὰ τὰς ἐνεργείας θαύματα πεποιήμεθα, πάντα τοῖς ἱστορηθεῖσιν ἔργοις, δι' ὧν ἡ θεία χαρακτηρίζεται φύσις, κατανοήσαντες. θεοῦ τὸ ζωοποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, θεοῦ τὸ συντηρεῖν διὰ προνοίας τὰ ὄντα, θεοῦ τὸ βρῶσιν καὶ πόσιν τοῖς διὰ σαρκὸς*

θρωπολογικὴ ἀπόδειξη τῆς Οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ τελευταῖος δημιουργεῖται. Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἕναν μικρὸ διάκοσμο, τὴ ζωντανὴ ἀπόδειξη τῆς θείας σοφίας καὶ οἰκονομίας¹³. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παρατηρεῖ ὅτι ἡ αὐστηρὴ χρῆση τοῦ νόμου δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκαταστήσει τὴ σχέση μεταξύ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀντιθέτως, ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ὁ ὁποῖος προκύπτει ἀπὸ τὴ θεία οἰκονομία, εἶναι κατάλληλος γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση¹⁴.

Ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἡ Οἰκονομία ἐφαρμόζεται καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Χριστοῦ¹⁵. Ὁ λόγος τῆς ἐνσάρκωσης εἶναι ἡ ἔνωση μεταξύ τῶν διεστώτων, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ¹⁶. Κατανοοῦμε λοιπὸν ὅτι ὁ ὅρος δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμόζεται μονοσήμαντα σὲ μία μόνη πτυχή (χρηματικὴ οἰκονομία) τῆς ὑπαρξῆς μας, ἀλλὰ ἐνέχει καὶ ὅλες τὶς ὑπόλοιπες πτυχὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ γίνῃ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μέσω τοῦ σχεδίου τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ὁ τόπος ὅπου παρέχεται

τὴν ζωὴν εἰληχόσι χαρίζεσθαι, θεοῦ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον, θεοῦ τὸ παρατραπεῖσαν ἐξ ἀσθενείας τὴν φύσιν πάλιν δι' ὑγείας πρὸς ἑαυτὴν ἐπανάγειν, θεοῦ τὸ πάσης ἐπιστατεῖν ὁμοιοτρόπως τῆς κτίσεως, γῆς, θαλάσσης, ἀέρος, καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν ἀέρα τόπων, θεοῦ τὸ πρὸς πάντα διαρκῆ τὴν δύναμιν ἔχειν καὶ πρὸ γε πάντων τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς εἶναι κρείττονα».

13. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου* [sermo alter (recensio C)] (ἀμφιβ.), *GNO, suppl.*, σ. 65a: «ἔμαθες γὰρ ἂν ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν περὶ σὲ σοφίαν τοῦ θεοῦ καὶ οἰκονομίαν. τῷ ὄντι γὰρ μικρὸς διάκοσμός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος».

14. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ἐπιστολαί* (ἔκδ. Gallay P.), Paris: Les Belles Lettres, τόμ. 1:1964· τόμ. 2:1967 [*Ἐπιστολὴ 110. Παλλαδίς*: «Οὗτος καὶ Χριστοῦ νόμος· ἐπειδὴ νομοθετῶν ἡμῖν οὐκ ἐκάθηρεν, ἡμεροὶ τῷ ἀνθρώπινῳ τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φιλανθρωπίαν»].

15. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Πρὸς Συμπλίκιον, περὶ πίστεως*, *GNO* 3.1, σ. 63: «ἐπειδὴ δύο περὶ Χριστοῦ γινώσκομεν, τὸ μὲν θεῖον τὸ δὲ ἀνθρώπινον (ἐν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον, ἐν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τὸ κατὰ ἄνθρωπον)».

16. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Κατ' Εὐνομίον*, 3, 1, 92, *GNO* 2.2: «ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ θεοῦ υἱὸς ἐστὶ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ οἰκονομίαν ἐγένετο, ἵνα τῇ πρὸς ἐκάτερον κοινωνία δι' ἑαυτοῦ συνάψῃ τὰ διεστώτα τῇ φύσει».

ἡ θεία οἰκονομία, μέσῳ τῶν μυστηρίων. Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι σχεδιασμένη γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων, δὲν μπορεῖ νὰ δεσμευτεῖ ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ νόμου. Ἡ ἀρχὴ τῆς *Οἰκονομίας* σὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ εἶναι πολύτιμο ποιμαντικὸ ἐργαλεῖο, ὅμως, ἡ ἴδια ἀρχὴ γίνεται ἀποτελεσματικὴ ὅταν ἐφαρμόζεται σὲ κάτι ποῦ πραγματικὰ ὑπάρχει, ἐπὶ παραδείγματι σὲ ἓνα ἔγκυρο μυστήριον¹⁷.

Δύο βιβλικὰ παραδείγματα Οἰκονομικῆς ἀποτυχίας

Θὰ ἐξετάσουμε δύο βιβλικὰ παραδείγματα, αὐτὸ τοῦ Ἰούδα καὶ αὐτὸ τοῦ ἀνώνυμου πλουσίου καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου. Αὐτὰ τὰ δύο παραδείγματα, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε, ὑπογραμμίζουν ὅτι ὁ συσχετισμὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μόνο μὲ τὸν ὑλικὸ κόσμον ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν πνευματικὸ, κάνοντας ἔτσι παράλογη τὴ μονομερῆ ἀναζήτησι τῶν ὑλικῶν καὶ πρόσκαιρων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρόσκαιρα καὶ ἡ *Οἰκονομία* τῶν ὁποίων εἶναι ἐπικίνδυνη¹⁸. Τὸ πρῶτο παράδειγμα, τοῦ Ἰούδα, εἶναι τὸ στερεότυπο τῆς φιλαργυρίας. Ὁ Ἰούδας σύμφωνα μὲ τὴν ἰωάννεια παράδοση (*Ἰω.* 13, 2) ἦταν ὁ οἰκονόμος τοῦ κύκλου τῶν μαθητῶν. Ἦταν υπεύθυνος γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ συλλογικοῦ ταμείου, μὲ σκοπὸ νὰ χειρίζεται τὰ ἐξοδα τῆς ομάδας καὶ νὰ χαρίζει ὅσα ἀπέμεναν στοὺς φτωχοὺς. Ἡ φιλαργυρία ὅμως, δηλαδὴ ἡ ἀγάπη γιὰ τὰ χρήματα, ἦταν ἡ ἀφορμὴ τῆς προδοτικῆς συμπεριφορᾶς ἔναντι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἐὰν σὲ αὐτὴ τὴ στιγμή τῆς ἐποχῆς μας, ἡ *Οἰκονομία* παραμεῖνει ἐπικεντρωμένη στὴν ἀγάπη γιὰ τὸ χρήμα,

17. T. GRDZELIDZE, «Using the Principle of Oikonomia in Ecumenical Discussions: Reflections on “The Limit of the Church” by George Florovsky», *The Ecumenical Review*, vol 56, no. 2, April 2004, σ. 235.

18. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τὴν προσευχὴν (τοῦ Πατρὸς ἡμῶν)*, (ἔκδ. Oehler, F.), Leipzig: Engelmann, 1859, σ. 224: «Καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀλογωτάτων, προσελθόντα τῷ θεῷ ζητεῖν παρὰ τοῦ αἰδίου τὰ πρόσκαιρα, παρὰ τοῦ ἐπουρανίου τὰ ἐπίγεια, παρὰ τοῦ ὑψηλοῦ τὰ χαμαιζήλα, παρὰ τοῦ βασιλείαν οὐρανῶν δωρομένου τὴν γῆνιν ταύτην καὶ ταπεινὴν εὐκληρίαν, παρὰ τοῦ τὰ ἀναφαίρετα χαριζομένου τὴν ἐν ὀλίγῳ τῶν ἀλλοτρίων χρήσιν, ὧν ἀναγκαῖα μὲν ἡ ἀφαίρεσις, πρόσκαιρος δὲ ἡ ἀπόλαυσις, ἐπικίνδυνος δὲ ἡ οἰκονομία».

τότε εἶναι καταδικασμένη νὰ προδώσει τὴν ἀνθρωπότητα, στερώ- ντας τὴν ἱκανότητα νὰ θεραπεύσει τὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων¹⁹.

Στὸ δεῦτερο παράδειγμα τοῦ πλούσιου ἀνθρώπου (Λκ. 16, 19- 31) μποροῦμε νὰ ἀναγνωρίσουμε τὸν πλούσιο ὡς τὸ ἄτομο ποῦ κράτησε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸν κοινὸ πλοῦτο, ἐνῶ ὁ πτωχὸς Λάζα- ρος βρισκόταν ἀκριβῶς μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Στὴ μέλλουσα ζωὴ, ἡ θεία δικαιοσύνη τοὺς ἀποκαθιστᾷ ἀναλόγως ὅσων «κέρδισαν» στὴν ἐπίγεια ζωὴ: ὁ πτωχὸς Λάζαρος ἀνακουφίζεται, ὁ πλούσιος ὑποφέρει. Ὁ πλούσιος ἀποτυγχάνει νὰ κερδίσει τὴ σωτη- ρία του ἐπειδὴ παρέμεινε κοινωνικὰ ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν πτωχό. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης δηλώνει ὅτι ἡ ἔλλειψη θέλησης καὶ ἡ λαιμαργία μᾶς κάνουν ἐχθροὺς τῆς θείας φιλανθρωπίας καὶ καλωσύ- νης²⁰. Ὁ Μ. Βασίλειος δίνει μία πιὸ ἐπιδέξια ἐρμηνεία: Γιατί ὑπάρχει ὁ πλοῦτος; Γιὰ νὰ σοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ λάβεις τὸ ἔπαθλο τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς φιλανθρωπίας. Ἄρα ἐὰν οἱ πλούσιοι δὲν διαχει- ριστοῦν σωστὰ τὸν πλοῦτο τους γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἐπιδεομένων, γίνονται ἄπληστοι καὶ στεροῦν τὸν πτωχό, ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ποῦ τοὺς ἔχει δώσει ὁ Θεός, κρατώντας τα γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ τελικὰ ἀποδεικνύονται κακοὶ οἰκονόμοι. Ὁ Βασίλειος περιγράφει αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ ὡς μία μεγάλη ἀδικία στὴν κοινωνία²¹. Οἱ ἐκκοσμι-

19. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων*, 14, GNO 6, σσ. 408- 409: «ὁ Ἰούδας ἐκεῖνος ὁ ἐλεεινός τε καὶ δεῖλαιος, μᾶλλον δὲ ὁ στυγητός τε καὶ ἀποτρόπαιος, ὃς οἰκονομίαν πτωχῶν πεπιστευμένος τὸν τῆς φιλοχρηματίας λίθον οὐκ ἀπεξέβασατο».

20. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τοὺς μακαρισμοὺς*, 3, PG 44, 1229D: «Μνή- σθητι γὰρ, φησὶν ὁ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον, ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά· διὰ τοῦτο οὗτος μὲν παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾷσαι. Ἔοικε γὰρ, ἐπειδὴ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας ἀπέστησεν ἡμᾶς ἡ ἀβουλία, μᾶλλον δὲ ἡ κακοβουλία τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀμιγῆς τοῦ κα- κοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ ἀπολαύσει ἡμῶν νομοθετήσαντος, καὶ καταμιγνύναι τῶν καλῶν τὴν τοῦ κακοῦ πείραν ἀπαγορεύσαντος, ἐπειδὴ ἡμεῖς ὑπὸ λαιμαργίας ἐκουσίως τοῦ ἐναντίου ἐνεφορήθημεν».

21. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας*, 7 (ἔκδ. Courtonne Y.), Paris: Didot, 1935: «Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκεῖνος δὲ πένεται; Ἡ πάντως, ἵνα καὶ σὺ

κευμένοι ἄνθρωποι ποὺ φαίνονται ἄρκετὰ «σοφοὶ» νὰ χειριστοῦν τὰ πράγματα τῆς ὑλικῆς ζωῆς, θεωροῦνται ὡς κοινωνικὰ ἄδικοι, ἐπειδὴ ἡ «σοφία» τῆς οἰκονομίας τους κατευθύνεται πρὸς τοὺς ἑαυτοῦς των²². Ἔτσι, σήμερα, ὁμιλοῦμε περὶ μιᾶς ἐκκοσμηκευμένης οἰκονομίας. Τὸ βασικὸ νόημα τῆς λέξεως «ἐκκοσμηκευμένο» εἶναι: «σχετικὸ μὲ αὐτὸν τὸν κόσμο», γιὰ πράγματα ὄχι πνευματικά, κοσμικὰ ὄχι ἐκκλησιαστικά. Αὐτὴ ἡ θεμελιώδης ἔννοια ἔχει προσλάβει ἐπιπλέον σημασία. Ἡ ἰδέα τοῦ ἐκκοσμηκευμένου, ἀπαιτεῖ ὥστε τὸ κράτος, τὰ ἦθη, ἡ ἐκπαίδευση κ.λπ. νὰ εἶναι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θρησκεία. Ἡ ἐκκοσμίκευση τραβᾷ τὴν προσοχὴ τοῦ ἀνθρώπου μακριὰ ἀπὸ ἄλλο κόσμο σὲ αὐτόν²³.

Ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας

Ἐὰν θελήσουμε λοιπὸν σὲ κάποιο σημεῖο νὰ διορθώσουμε τὴν οἰκονομικὴ μας στάση, πρέπει νὰ καθορίσουμε τί πραγματικὰ χρειάζεται κάθε ἄνθρωπος γιὰ νὰ ζήσει. Σύμφωνα μὲ τὸν Μ. Βασίλειο, ἡ

χρηστότης καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξει, κάκεῖνος τοῖς μεγάλοις ἄθλοις τῆς ὑπομονῆς τιμηθῆ; Σὺ δὲ, πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας κόλποις περιλαβών, οὐδένα οἶει ἀδικεῖν τοσοῦτους ἀποστερῶν; Τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρκειᾷ. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀποστερητής; Ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἐκάστου. Σὺ δὲ οὐ πλεονέκτης; σὺ δὲ οὐκ ἀποστερητής; ἂ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξω, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιούμενος; Ἡ ὁ μὲν ἐνδεδυμένον ἀπογυμνῶν λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλης τινός ἐστι προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντός ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυποδέτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπεται· τοῦ χηρῆζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύζας ἔχεις. Ὡστε τοσοῦτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἠδύνασο».

22. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸν ΜΗ΄ Ψαλμόν*, 6, PG 29, 445A: «Ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτός εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς φρονιμώτεροι, ἀλλ' εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς ζωῆς ταύτης τῆς ἐν τῇ σαρκί. Οὗτοι δὲ καὶ οἰκονόμοι ἀδικίας λέγονται, διὰ τὸ φρόνιμον τῆς περὶ τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκονομίας».

23. Α. BASU, «Power-in-use: Secular and Sacred Aspects», στό, *Journal of Human Values* 2000: 6, σ. 165.

ἀνάγκη εἶναι κάτι εἰδικὸ καὶ προσωπικὸ γιὰ κάθε ἓνα, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ σὲ νομικὸ πλαίσιο, ἀναφορικὰ μὲ τὸν χρόνο, τὸν τρόπο καὶ τὴ διάρκεια ἱκανοποίησής της²⁴. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία ἀπαιτεῖ ὄχι διαχωρισμὸ ἀλλὰ ἐνότητα μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν μελῶν, ὥστε νὰ διατηρηθεῖ μία λειτουργικὴ σχέση μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν νὰ ἐργαστοῦν ἐνεργῶ καὶ νὰ συμμετέχουν στὴν κοινὴ Οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ποὺ τοὺς προσφέρεται. Ὅμως ἡ ἰδιοποίηση ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία διαιρεῖ τὴν ἐνότητα καὶ τὴ σχέση τῶν μελῶν. Ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐνότητα ἐν Χριστῷ, τὸν πρωταγωνιστὴ τῆς Οἰκονομίας στὸν κόσμ²⁵. Ἡ κατανόηση τῶν οἰκονομικῶν ὡς κεντρικὰ ἀπασχολούμενων μὲ τὸν ἐφοδιασμὸ ἢ τὴν παροχὴ τῶν ἀπαραίτητων γιὰ τὴ ζωὴ, ἔχει διαφορετικὲς συνέπειες ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ ποὺ κεντρικὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὴ συναλλαγὴ. Ὑπὸ τὴ θεώρηση τῆς συναλλαγῆς, τὸ κύριο διακριτικὸ χαρακτηριστικὸ ἐνὸς ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἐὰν μπορεῖ νὰ συναλλαγεῖ στὴν ἀγορὰ, ὄχι οἱ ἀνθρώπινες ἀνάγκες ἢ ἐλλείψεις ποὺ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἢ ὁ ρόλος ποὺ μπορεῖ νὰ διαδραματίσῃ σὲ ἓνα περισσότερο παγκόσμι²⁶, οἰκολογικὸ σύστημα (Julie Nelson 1996: 34)²⁶.

Καταληκτικὰ καὶ ἀφοῦ κάναμε μία σύντομὴ ἀναδρομὴ στὴν ἔννοια τοῦ ὅρου Οἰκονομία, κατανοοῦμε γιὰτὶ σήμερα ἐπέγχει ὁ δι-
άλ²⁷ογος τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμ²⁸ καὶ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, προκειμένου νὰ ἀποσαφηνιστεῖ ὁ ὅρος καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀνθρωπιστικὸ χαρακτήρα του. Ἡ πρόταση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δομημέ-

24. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος*, 19, PG 31, 968B: «... οἱ ἐφεστῶτες πρὸς λόγον ἀεὶ τῆς χρείας οἰκονομήσουσιν, ἐπόμενοι τῷ εἰπόντι, ὅτι Διεδίδ²⁹δοτο ἐκάστω καθότι ἂν τις χρείαν εἶχεν. Οὔτε οὖν καιρὸν τροφῆς τὸν αὐτὸν πᾶσι νομοθετῆσαι δυνατόν, οὔτε τὸν τρόπον, οὔτε τὸ μέτρον· ἀλλὰ σκοπὸς μὲν κοινὸς ἔστω ἢ τῆς χρείας ἐκπλήρωσις».

25. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὅροι κατὰ πλάτος*, 7, PG 31, 929CD: «ἕκαστος δὲ ἡμῶν τὴν μόνωσιν αἰρήται, μὴ κατὰ τὸ εὐάρεστον τῷ Θεῷ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον τῇ οἰκονομίᾳ δουλεύων, ἀλλὰ τὸ ἴδιον τῆς ἀνταρσκειᾶς πάθος πληροφορῶν· πῶς δυνάμεθα ἀπεσχισμένοι καὶ διηρημένοι σώζειν τὴν τῶν μελῶν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τε καὶ ὑπηρεσίαν, ἢ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἣτις ἐστὶν ὁ Χριστός;».

26. I. VAN STAVEREN, *The Values of Economics: An Aristotelian perspective*, Routledge 11 New Fetter Lane, London 2001, σ. 45.

νη στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀφορᾷ στὸν σύνολο ἄνθρωπο, στὴ ζωὴ καὶ στὶς ἀνάγκες του. Πρέπει νὰ ὑπάρξουν ἐκκλησιαστικὲς φωνὲς ποὺ θὰ ἐπικοινωνήσουν τὸ μήνυμά της καὶ μὲ συνέπεια νὰ διαλεχθοῦν μὲ πολιτικούς, οἰκονομικούς ἢ φιλανθρωπικούς παράγοντες, ὥστε νὰ συμβάλλουν στὴν ἀποκατάσταση τοῦ τρόπου ποὺ λειτουργοῦν τὰ σημερινὰ οἰκονομικὰ συστήματα τῶν κρατῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸν πνευματικὸ της πλοῦτο καὶ ὀφείλει νὰ τὸν ἀξιοποιήσει.

Οί όντολογικές διαστάσεις τής εφαρμογής τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ*

Ανδρέα Ζαχαρίου
Δρ. Θεολογίας

Ο Μ. Βασίλειος, έρμηνεύοντας χωρίο τοῦ *Δευτερονομίου*, στό όποιο προτρέπονται οί πλούσιοι νά φέρονται μέ γενναιοδωρία πρὸς τοὺς φτωχοὺς καί νά τοὺς δανείζουν ὅσα ἔχουν ἀνάγκη, χωρὶς νά διστάζουν ἀναλογιζόμενοι ἔαν καί κατὰ πόσον θὰ τὰ πάρουν ποτέ πίσω¹, διδάσκει τὴν ἀξία τῆς φυλακῆς τῶν λογισμῶν καί κατ' ἐπέκταση τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίας².

Ἐπισημαίνει κατ' ἀρχὰς ὁ Μ. Βασίλειος ὅτι τὸ χωρίο εἶναι μὲν «*συνεσταλμένον... καὶ βραχύ*», πλήν, ὅμως, κατ' οἰκονομία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι ἀρκούντως περιεκτικό, ὡς λόγος ἀληθείας, χωρὶς περιττὰ καί μάταια στοιχεῖα, ἢ ὀρθὴ εφαρμογὴ τοῦ ὁποίου δια-

1. Βλ. *Δευτ.* 15, 8-10: «*ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου αὐτῶ καὶ δάνειον δανιεῖς αὐτῶ ὅσον ἐπιδέεται, καθότι ἐνδεεῖται. πρόσεχε σεαυτῶ μὴ γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀνόμημα λέγων Ἐγγίζει τὸ ἔτος τὸ ἔβδομον, ἔτος τῆς ἀφέσεως, καὶ πονηρεύσεται ὁ ὀφθαλμός σου τῶ ἀδελφῶ σου τῶ ἐπιδεομένῳ, καὶ οὐ δώσεις αὐτῶ, καὶ βοήσεται κατὰ σου πρὸς κύριον, καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἀμαρτία μεγάλη. διδούς δώσεις αὐτῶ καὶ δάνειον δανιεῖς αὐτῶ ὅσον ἐπιδέεται, καὶ οὐ λυπηθήσῃ τῇ καρδίᾳ σου διδόντος σου αὐτῶ, ὅτι διὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο εὐλογῆσει σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις καὶ ἐν πᾶσιν, οὗ ἂν ἐπιβάλης τὴν χεῖρά σου*».

2. Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ*, PG 31, 197C-217B. Γιά τὶς ἐν γένει ἀνθρωπολογικὲς ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, βλ. κατ' ἐπιλογή: Κ. ΜΠΟΝΗ, «Μεγάλου Βασιλείου εἰς τὸ “Πρόσεχε σεαυτῶ”», *ΕΕΘΣΠΑ* 1956/7, Ἀθήνα 1958, σσ. 233-261. Ο. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΤΣΑΝΑΝΑ, *Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου* [AB 7], Θεσσαλονίκη 1970. Δ. ΤΣΑΜΗ, *Εἰσαγωγὴ στὴ σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2000⁵, σσ. 174-217. Α. ΓΛΑΡΟΥ, «Ἡ «Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ» Ὁμιλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Θεολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ προσέγγιση τῆς περὶ αὐτοεξέτασης διδασκαλίας του», *Στὰ βήματα τοῦ ἀποστόλου βαρναβᾶ. Χριστήριος Τόμος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστιανῆς καὶ πᾶσης Κύπρου κ.κ. Χρυσοστόμου Β' γιὰ τὰ τριάντα χρόνια ἀρχιερατικῆς του διακονίας* (ἀνάτυπο), Λευκωσία 2008, σσ. 157-180.

κρατεί τὸ πλάσμα ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ὀλισθαίνει στὴν πλέον πρόσφορη μορφή ἀμαρτίας, τὴν κατὰ διάνοια, ἢ ὁποία σαφῶς προηγείται τῶν ἐπακολουθούντων διὰ τοῦ σώματος πράξεων³. Συνεπῶς ἡ ἐπιμέλεια πὸ τὸ *Πρόσεχε σεαυτῷ* ἐξυπονοεῖ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρὰ ἡ ἀνάκληση ἀπὸ τὴν ἀσθένεια στὴν ὑγεία μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάσχεση τῆς κατὰ πρόθεση ὁρμῆς πρὸς τὴν ἀμαρτία⁴.

Εἰδικότερα, ἡ διάνοια ἀποτελεῖ, γιὰ τὸν Μ. Βασίλειο, τὸν τόπο, ὁ ὁποῖος προσφέρει τὸν τρόπο τῆς ἀμαρτίας, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου μπορεῖ νὰ πραγματωθεῖ κάθε εἶδους ἀνόμημα. Τὸ λεπτό, τὸ κοῦφο καὶ τὸ κρυφὸ τῆς διάνοιας ἐπιτρέπει τὴν εὐχερῆ καὶ ἀκόλυτη ἀπὸ ὅλες τὶς ἐνδεχόμενες ἐξωτερικὲς δυσχέρειες, καὶ μὲ παράκαμψη τῆς συνεργείας τοῦ σώματος, ἐπιτέλεση τῆς ἀμαρτίας:

«Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται καὶ εὐκαιρίας καὶ καμάτων καὶ συνεργῶν καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας· αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσι»⁵.

Τροχοπέδη στὸ ἀπρόσκοπτο τῆς ἐν λόγῳ «ταχύτατης» ἐσωτερικῆς «κατὰ πρόθεση» ἀμαρτίας ἀποτελεῖ ἡ «φυλακὴ» τῆς καρδίας. Στὴν ἰδιαίτερη αὐτὴ πνευματικὴ κατάσταση φτάνει κανεὶς, ἐφαρμόζοντας τὴν ἀδιάλειπτη καὶ σύντονη προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ: *«Ὅπου οὖν ὄξυ τὸ παράπτωμα»*, ἐπισημαίνει ὁ Μ. Βασίλειος, *«ταχεῖα δέδονται ἡμῖν ἡ φυλακὴ. Διαμαρτύρεται γὰρ, Μήποτε γένηται ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα»⁶.*

Ἀξιολογικὴ διάκριση σώματος καὶ ψυχῆς

Ὁ Μ. Βασίλειος, ἀντιπαραβάλλοντας τὴν ἀδίδακτη καὶ ἐνστικτώδη κίνηση καὶ προσέγγιση τῶν ζώων πρὸς ὅ,τι τὰ ὠφελεῖ καὶ τὴν ἀντίστοιχη ἀπομάκρυνση ἀπὸ κάθε τι πὸ τὰ βλάπτει καὶ τὰ ἐπιβουλεύεται μὲ τὴν κατὰ προαίρεση ἐλεύθερη ἐπιλογὴ τοῦ ἀνθρώπου σὲ

3. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῷ*, 1, PG 31, 200AC.

4. Ὅπ.π., 1, PG 31, 200B: *«Ὁ γὰρ μάλιστα προχεῖρως ἐξαμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἠξίωσεν (ὁ Θεός)»*.

5. Ὅπ.π., 1, PG 31, 200C.

6. Ὅπ.π., 1, PG 31, 201A.

σχέση με τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ φαῦλο, δὲν κάνει τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ συγκρίνει τὸ ἄλογο μετὰ τὸ λογικόν⁷. Ἡ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἀνθρώπου

7. Ὁπ.π., 2, PG 31, 201B: «... ὅπερ ἐκείνοις (τοῖς ἀλόγοις) ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ λόγου βοηθείας προσγένηται· καὶ ὅπερ κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις ἀνεπιστάτως, τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς συνεχοῦς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως».

τοῦ προσάπτει τιμὴ καὶ δόξα, ἀλλὰ παράλληλα διαγράφει ἀμείλικτα καὶ τὴν ὑποχρέωσή του πρὸς νοσηματοδότηση τῆς προίκας τοῦ κατ' εἰκόνα. Ἡ ἐνστικτώδης κίνηση τῶν ζώων στοχεύει στὴν ἐπιβίωσή τους – τὴ μόνη ἄλλωστε πραγματικότητα ποὺ γνωρίζουν – ἐνῶ ἡ ἐλεύθερη στροφή τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ ἀγῶνας του νὰ διακρίνει τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ φαῦλο, ἔχει οὐσιαστικότερο περιεχόμενο, ἀφοῦ δηλώνει τὴν ὄντως ζωὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο σημαίνει τὴν ὑπέρβαση τῆς θέασης τῶν ὀρατῶν, ἡ δὲ κατάληξη ἀφορᾷ στὴ διὰ τῆς νοερῆς δύναμης τῆς ψυχῆς «*θεωρία τῶν ἀσωμάτων*»⁸.

Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁμως ἡ ἀληθινὴ ζωὴ κοντὰ στὸν Θεό, ὁ Μ. Βασίλειος προτρέπει σὲ διαρκῆ ἐτοιμότητα. Ζητῶντας ὁμως διαρκῆ προσοχή: «*Πανταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα*»⁹, στοχεύει στὴ διάσωση ἀπὸ τὶς ἀναριθμητές παγίδες ποὺ περιβάλλουν τοὺς ἀνθρώπους. Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, ὅταν δηλαδὴ ἀπουσιάζει ἡ «φυλακὴ τῆς ψυχῆς», τότε καταντᾷ κανεὶς ἔρμαιο τῶν «βρόγχων» τοῦ ἐχθροῦ καὶ αἰχμάλωτος στὸ θέλημά του. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύεται χεῖρων τῶν ἀλόγων, τὰ ὅποια μόνο μὲ τὸ ἐνστικτὸ τους διαμένουν «ἀνάλωτα» ἀπὸ τὶς ἐπιβουλὲς τῶν ἐχθρῶν τους¹⁰.

Ὁ Μ. Βασίλειος, πέραν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* στὴ διάκριση τοῦ λογικοῦ ἀπὸ τὸ ἄλογο, ἀποπειρᾶται μία ἀξιολογικὴ θεώρηση τόσο τοῦ κόσμου, ὅσο καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι, προτρέπει τὴν προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ: «*Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ· τουτέστι, Μήτε τοῖς σοῖς μήτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῶ μόνῳ πρόσεχε*»¹¹. Ἐπεξηγῶντας ὑποστηρίζει ὅτι ὑφίσταται διάκριση τοῦ ὄντως ἀνθρώπου ἀπὸ ὅσα εἶναι δικά του καὶ ἀπὸ ὅσα χαρακτηρίζουν τὴν ἐπίγεια ζωὴ καὶ ἐντοπίζονται περὶ αὐτόν. Συγκεκριμένα,

8. Ὅπ.π., 2, PG 31, 201BC.

9. Ὅπ.π., 2, PG 31, 201CD.

10. Ὅπ.π., 2, PG 31, 201D-204A: «... Ὅρα οὖν μὴ χεῖρων φανῆς τῶν ἀλόγων πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν· μήποτε ταῖς παγίσιν ἀλόους, θήραμα γένη τοῦ διαβόλου, ἐξωρημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα».

11. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204A.

ό Μ. Βασίλειος, μέ δεδομένο τήν προΐκα τοῦ κατ' εικόνα, έκλαμβάνει τήν ψυχή καί τόν νοῦ ὡς τόν ὄντως ἄνθρωπο, ἐνῶ τὸ σῶμα καί τῖς αἰσθήσεις του τὰ θεωρεῖ ὅτι ἀπλᾶ ἀνήκουν σέ αὐτόν. Τὰ δέ ὑπόλοιπα πού ἀφοροῦν στήν ἀνθρώπινη ζωή, δηλαδή ὅσα ὁ ἄνθρωπος κατέχει ἢ δύναται νά κατέχει, ὅπως εἶναι τὰ ποικίλα περιουσιακά στοιχεῖα, καί ὅσα τόν ἀπορροφοῦν ὡς ἐνασχόληση καί ικανότητες, ὅπως οἱ τέχνες, τὰ χαρακτηρίζει ὡς αὐτὸ πού βρίσκεται «περί», δηλαδή γύρω ἀπό τόν ἄνθρωπο¹².

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διαπίστωση ὠθεῖ τόν Μ. Βασίλειο νά ἐπισημάνει ὅτι ἡ παρούσα ζωή εἶναι «πρόσκαιρη» καί συνεπῶς δέν πρέπει κανεῖς νά προσκολλᾶται σέ ὅλα ὅσα τὴ συστήνουν καί τὴ χαρακτηρίζουν. Παράλληλα ὅμως καί ὡς ἀντίρροπο, ζητᾶ τήν ἐπικέντρωση τῆς προσοχῆς στήν ἀθάνατη ψυχή, ὥστε αὐτὴ νά καθαρθεῖ ἀπό κάθε πονηρία καί νά περιβληθεῖ τήν ἀρετή:

«μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν θαύμαζε, μηδὲ ὅσα σοι τῆς προσκαίρου ζωῆς τὴν ὑπηρεσίαν πληροῖ... ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῶ· τουτέστι, τῇ ψυχῇ σου. Ταύτην κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ τῆς πονηρίας ἐπιγινόμενον ῥύπον ἀποικονομεῖσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀποκαθαίρεσθαι, παντὶ δὲ τῶ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαιδρύνειν»¹³.

Ἡ προτροπὴ τοῦ Μ. Βασιλείου ἐρεῖδεται στὸ γεγονός τῆς διάκρισης μεταξὺ τοῦ θνητοῦ καί παρερχόμενου σώματος καί τῆς ἀθάνατης ψυχῆς. Ἡ «πρόσκαιρη ζωή» συνδέεται μέ τὸ παρερχόμενο σῶμα, γι' αὐτὸ εἶναι ἄτοπο καί ἀνόνητο νά ἐπιδεικνύεται προσκόλλησις σέ αὐτὸ ὡσάν νά ἦταν αἰώνιο. Ἡ εφαρμογὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* στήν προκειμένη περίπτωση ὑφηγεῖται τήν «μετὰ πάσης ἀκριβείας»¹⁴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ, δηλαδή τοῦ ὄντως ἀνθρώπου καί ἔχει ὡς πέρας τήν «ἐπιστημονικὴ» διανομὴ σέ ἐκάτερο στοιχεῖο, στήν ψυχή

12. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204A: «Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐσμὲν ἡ ψυχή καὶ ὁ νοῦς, καθὸ κατ' εικόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα καὶ αἱ δι' αὐτοῦ αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δέ, χρήματα, τέχναι καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευή».

13. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204B.

14. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204C.

καὶ στὸ σῶμα, ὅ,τι εἶναι κατάλληλο καὶ πρόσφορο γιὰ αὐτό: «σαρκὶ μὲν διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγὴν ἀστείαν, ἀρετῆς ἄσκησιν, παθῶν ἐπανόρθωσιν· μήτε ὑπερπαιίνειν τὸ σῶμα, μήτε περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι»¹⁵.

Τοιοτοτρόπως, ἡ οὐσιαστικὴ κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ τὴν ἰσόρροπὴ καὶ ἀνάλογη μὲ τὴν ἀξία ἐκάστου μέρους, παροχὴ τῶν ἐπιτηδείων. Ἡ μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς σχέση ἀντιστοιχίζεται, ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο, μὲ τὶς «πλάστιγγες» μιᾶς ζυγαριᾶς καὶ ζητάει ἐπίταση τῶν προσπαθειῶν, ὥστε νὰ μὴν καταβαρυνθεῖ τὸ – κατ’ αὐτὸν – «κρεῖττον» ὑπὸ τοῦ «χειρόνος», δηλαδή ἡ ψυχὴ ὑπὸ τοῦ «εὐπαθοῦντος καὶ πολυσαρκία βαρυνομένου» σώματος. Ἡ «δυναστεία τοῦ χειρόνος» ἀναιρεῖται ὅταν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἀνθρώπου ἐπικεντρώνεται στὴν τροφοδότηση τῆς ψυχῆς μὲ τὰ ἀρμόδια τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς κατάληξής της, δηλαδή τὴν κατὰ Θεὸν ἀγωγὴ¹⁶.

Καθολικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῷ*

Ὁ Μ. Βασίλειος διδάσκει ὅτι τὸ *Πρόσεχε σεαυτῷ* ἐφαρμόζεται καὶ γιὰ τὴν ἀνόρθωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ ὀλισθήματα καὶ τὶς πτώσεις του. Βέβαια τὸ προηγούμενο εἶναι ἡ προσοχή, ὡς φυλακὴ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου καὶ ὡς ἀναδίφηση στὰ κρύφια βάθη τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ γνωσθεῖ τὸ δίπολο τῆς πνευματικῆς εὐρωστίας καὶ

15. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204C. Τῆ θέση του αὐτῆ ὁ Μ. Βασίλειος συνοψίζει σὲ μία ἀρκούντως λιτὴ διατύπωση: «Υπερόρα σαρκός, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου». Ἡ βασιλειανὴ φράση χρησιμοποιήθηκε αὐτοῦσια στὴ σύνταξη συγκεκριμένου *Απολυτίκιου*, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ σὲ ὀσίους/ες ἀσκητές/ήτριες: «Ἐν σοὶ πάτερ (μητέρα) ἀκριβῶς διεσώθη τὸ κατ’ εἰκόνα· λαβὼν (λαβοῦσα) γάρ τὸν σταυρόν, ἠκολούθησας τῷ Χριστῷ, καὶ πράττων (πράττουσα) ἐδίδασκες, ὑπερορᾶν μὲν σαρκός, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελεῖσθαι δὲ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου· διὸ καὶ μετὰ Ἀγγέλων συναγάλλεται, ὅσιε (ὀσία) [τάδε] τὸ πνεῦμά σου». Ἐνδεικτικὰ βλ. τὰ *Απολυτικά* τοῦ ὀσίου Παταπίου (8/12), τῆς ὀσίας Ξένης (24/1) καὶ τῆς ὀσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας (1/4) [*Ωρολόγιον τὸ Μέγα*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, χ.τ.χ. σσ. 265· 303· 335]. Ἡ ἐν λόγῳ φράση χρησιμοποιήθηκε ἐπίσης καὶ σὲ ἀγιολογικὰ ἔργα, ὅπως ὁ *Βίος τοῦ ὀσίου Εὐτυχίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως* [CCSG 25, ἔκδ. C. Laga (1992), σ. 78, 2445-2447].

16. Ὅπ.π., 3, PG 31, 204 CD.

νόσου. Ἡ ἀδιαφορία γιά τὸ συγκεκριμένο παράγγελμα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἄγνοια τῆς οἰκείας ἀσθένειας καὶ ἄρα καὶ τὴν ἄρνηση τῆς ἀντίστοιχης θεραπείας. Συγκεκριμένα, σὲ αὐτὴ τὴ συνάφεια ὁ Μ. Βασίλειος, ἐφαρμόζει τὸ παράγγελμα τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* καὶ κατὰ τὴ φάση τῆς μετάνοιας, ὅπου ὁ ἔλεγχος τοῦ ἑαυτοῦ ὀδηγεῖ στὴ διαπίστωση τῶν ὅποιων σφαλμάτων, μικρῶν ἢ μεγάλων. Ακολουθῶς, συνδέοντας τὸ ἀμάρτημα μὲ τὴν ἐπιστροφή στὴν κατὰ φύση κατάσταση, λέει χαρακτηριστικά: «*Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ, ἵνα κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδέξῃ*»¹⁷. Αὐτὸ δίχως ἄλλο σημαίνει ὅτι καὶ ὁ βαθμὸς τῆς μετάνοιας ποὺ θὰ ἐπιδειχθεῖ θὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴ σοβαρότητα τοῦ παραπτώματος, ἢ τὴν «κουφότητα» τοῦ πλημμελήματος: «*Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἀμάρτημα· πολλῆς σοι χρεία τῆς ἐξομολογήσεως, δακρῶν πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου τῆς νηστείας. Κουφὸν καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξισαζέσθω καὶ ἡ μετάνοια*»¹⁸.

Διδάσκει ὁ Μ. Βασίλειος, ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* στοχεύει σὲ ὅλους ἀδιάκριτα. Κατ' ἐπέκταση, ἡ τήρησή της ὠφελεῖ καὶ τοὺς ὑγιεῖς, δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ παρουσιάζονται νὰ βρίσκονται σὲ μία καλύτερη πνευματικὴ κατάσταση. Τὸ ὄφελος γιά αὐτοὺς ἐντοπίζεται στὴν ὠθηση ποὺ τοὺς προσδίδει ἡ φυλακὴ καρδίας, ὥστε νὰ ἐπιτύχουν τὴν τελειότητα¹⁹.

Στὴν προέκταση τῆς εφαρμογῆς τοῦ παραγγέλματος τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* σὲ ὅλα τὰ μέλη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μ. Βασίλειος προβαίνει σὲ μία εἰδικὴ ἀντιστοίχιση. Μὲ βάση δηλαδὴ τὴν πολλότητα καὶ τὴν ἑτερότητα τῶν ἐν λόγῳ μελῶν, τὸ παράγγελμα στοιχίζεται μὲ συγκεκριμένα καὶ ἐπιλεγμένα ἐπαγγέλματά τους²⁰,

17. Ὁπ.π., 4, PG 31, 205A.

18. Ὁπ.π., 4, PG 31, 205AB.

19. Ὁπ.π., 4, PG 31, 205B: «*Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παραγγέλματος ὄφελος καὶ τοῖς ἔρρωμένοις περὶ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ καὶ νοσοῦντας ἴαται, καὶ ὑγιαίνοντες τελειοῖ*».

20. Ὁπ.π., 4, PG 31, 205BC: «*Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, θηρευτὰς, ὀδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας*».

μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε αὐτὰ νὰ περιβληθοῦν ἀγιογραφικῶς θεολογικὸ νόημα. Ἡ οὐσία τῆς ἐντολῆς εἶναι νὰ προσδώσει ἀκρίβεια στὸ ὅποιο ἔργο τους καὶ νὰ ἐνδυναμώσει τὴν προαίρεσή τους: «Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόσει τὸ βραχὺ τοῦτο ρῆμα, ἐκάστῳ καὶ ἀκρίβειαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν»²¹. Μὲ ἄλλα λόγια, αὐτὴ ἢ προσπάθεια τοῦ Μ. Βασιλείου νὰ ἀνατρέξει σὲ συγκεκριμένα παραδείγματα τοῦ καθημερινοῦ βίου, δηλώνει τὸν σύντονο καὶ ἄγρυπνο, κατὰ Θεόν, ἀγῶνα καὶ τὴ συνεχῆ νήψη καὶ ἐγρήγορση ποῦ οὕτως ἢ ἄλλως πρέπει νὰ χαρακτηρίζει κάθε ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ δραστηριότητος, ἀνεξάρτητα ἐὰν ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν διαφαίνεται ὅποιαδήποτε σχέση μετὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς σωτηρίας καὶ τὴν εὐδόση τῆς πορείας πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.

Διάκριση τῆς πραγματικότητας

Ὁ Μ. Βασίλειος, ζητῶντας τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ*, προσπαθεῖ νὰ ἰσορροπήσει τὴν ἀναζήτησι τῆς ἀνθρώπου καὶ νὰ τὴν περιορίσει, ὥστε νὰ περικρατηθεῖ ἡ διάνοιά του στὴν ἀπτή πραγματικότητα: «*Πρόσεχε σεαυτῶ*», τοῦ ἐπισημαίνει, «*νηφάλιος ἔσο*», ἀλλὰ καὶ «*βουλευτικός, τῶν παρόντων φύλαξ, προνοητικός τοῦ μέλλοντος*». Σὲ ἀντίθετη περίπτωση, ὅταν δὲν ἐπιβάλλεται ὅποιοσδήποτε περιορισμὸς στὴ διάνοια, προκύπτει μία στρεβλὴ φαντασιακὰ κατάσταση: «*Μὴ τὸ μὲν ἤδη παρὸν διὰ ῥαθυμίας προῖεσο, τῶν δὲ μήτε ὄντων μήτε ἔσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσὶν ὄντων, τὴν ἀπόλαυσιν ὑποτίθεσο*»²². Ἡ συγκεκριμένη ἄτοπη λειτουργία τῆς διάνοιας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο ὡς «ἀσθένεια», ποῦ εὐδοκιμεῖ κυρίως στοὺς νέους, οἱ ὅποιοι «*κουφότητι γνώμης*» βαυκαλίζονται μετὰ τὴ φαντασία τους, ζῶντας ὅ,τι δὲν ὑφίσταται²³.

21. Ὅπ.π., 4, PG 31, 205C.

22. Ὅπ.π., 5, PG 31, 208BC.

23. Ὅπ.π., 5, PG 31, 208C: «*Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀρρώστημα τοῦτο τοῖς νέοις, κουφότητι γνώμης ἔχειν ἤδη νομίζειν τὰ ἐλπισθέντα;... ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι...*».

Τὸ χαρακτηριστικὸ πάντως στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι οἱ ἀναπλασμοὶ τῆς διάνοιας τῶν νέων ἐναγκαλιζοῦνται ὅλη τὴ ματαιότητα τῆς κτίσεως: «... ὑποτιθέμενοι (οἱ νέοι) περιφανείας βίου... τὰς παρὰ πάντων τιμάς. Εἶτα μηδαμοῦ στήναι τῶν ἐλπίδων δυνάμενοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυσῶνται... Προστιθέασι τούτοις βοσκήματα, οἰκετῶν πλῆθος ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον, ἀρχὰς πολιτικάς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τρόπαια, βασιλείαν αὐτήν»²⁴. Μὲ δεδομένη αὐτὴ τὴν ἄτοπη καὶ ἀτίθαση διάχυση τῶν νέων, εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὸ τὸ ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος, ἐρμηνεύοντας τὸ παράγγελμα τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ*, ἀναιρεῖ τὴν ἄνοια καὶ τὴ χαυνότητα τῆς διάνοιας, χαλιναγωγῶντας τὸν ὄλο ἄνθρωπο: «*Σεαυτῶ, φησί, πρόσεχε· μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος*»²⁵.

Μάλιστα ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ παραγγέλματος τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* ἀποτρέπει καὶ ἀπὸ τὴν πολυπραγμοσύνη γιὰ τὰ ἀλλότρια. Αὐτὸ βέβαια φαντάζει αὐτονόητο, διότι ὅταν μάθει κανεὶς νὰ ἐμποδίζει τοὺς λογισμοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ χρονίζουν στὴ διάνοιά του καὶ ἐπικεντρωθεῖ στὸ ὄντως δυσχερὲς ἔργο τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς προσοχῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, τότε δὲν βλέπει κανένα «*κάρφος*» στοὺς ἄλλους, παρὰ μόνο τὴν «*ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκόν*»²⁶. Κατ' ἐπέκταση, τὸ μόνο ζητούμενο εἶναι ἡ «*ἀνάκριση*» τοῦ ἑαυτοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ τόσο ἡ ἀσφάλεια, ὅσο καὶ ἡ ἀνάκληση ἀπὸ τὰ ὅποια ὀλισθήματα εἶτε αὐτὰ ἐπιτελοῦνται κατὰ διάνοια εἶτε στὴν πράξη²⁷.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῶ* συνεισφέρει στὴν κατανόηση τῆς σχετικότητας τῶν ἐπιγείων καὶ κατὰ τοῦτο ρευστῶν πραγμάτων. Αὐτὸ τὸ παράγγελμα, «*ὥσπερ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμησιν*

24. Ὁπ.π., 5, PG 31, 208CD.

25. Ὁπ.π., 5, PG 31, 209A.

26. Ὁπ.π., 5, PG 31, 209B. Πρβλ. Μθ. 7, 3.

27. Ὁπ.π., 5, PG 31, 209BC: «... σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλίπης, μὴ τι κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἤμαρτες, μὴ τι ἢ γλῶσσα παρώλισθε τῆς διανοίας προεκδρομοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακταί τι τῶν ἀβουλήτων».

φέρων τῶν ἀνθρωπίνων»²⁸, δηλαδή τῆς θνητότητας, τῆς σχετικότητας καὶ τῆς ρευστότητας τῆς φύσης τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἔπαρση, τὴν ἀλαζονεία καὶ τὸν τῦφο ὅταν κάποιος εὐημερεῖ. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ ἢ δυναμικὴ τοῦ λόγου τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὸ ὄντολογικὸ δεδομένο τῆς φθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα προέκυψε μετὰ τὴν ἔξωση ἀπὸ τὸν Παράδεισο²⁹, γιὰ νὰ δηλώσει τὸ φθαρτὸ ὁποιασδήποτε ἀπόπειρας μονιμότητας στὴν ἐπίγεια πραγματικότητα. Ἔτσι, ἀφοῦ ζητήσῃ νὰ ἀναλογισθεῖ κανεὶς ὅσους ἔζησαν περιφανῶς στὴ γῆ, καὶ τώρα βέβαια ἔχουν πλέον πεθάνει, ἀκολούθως ἐπισημαίνει μὲ ἔμφαση: «Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ὀλίγοις ὀστέοις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς αὐτῶν; Ἐγκυψον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρῖναι τίς ὁ οἰκέτης, καὶ τίς ὁ δεσπότης· τίς ὁ πτωχός, καὶ τίς ὁ πλούσιος;»³⁰. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ φυσιολογικὴ κατάσταση τῆς φθορᾶς, ἢ ὁποῖα νομοτελικὰ ἀκολουθεῖ τὴν ὅποια δόξα ἔχει κανεὶς στὴ ζωὴ του, ἐπισημαίνει ὁ Μ. Βασίλειος ὡς ἀποτρεπτικὴ τῆς ἐπηρμένης καὶ ἄρα ἐφάμαρτης βιωτῆς: «Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ· μεμνήσῃ δὲ σαυτοῦ, ἐὰν προσέχῃς σεαυτῶ»³¹.

Τὴν ἀντίστοιχη ἐπιαναφορὰ στὴν ἀπτή πραγματικότητα προσφέρει τὸ *Πρόσεχε σεαυτῶ* καὶ στὸν ἀπλὸ ἄνθρωπο, τὸν ἄσσημο, τὸν ἀφανῆ, τὸν κοινωνικὰ περιφρονημένο. Ὁ ἐν λόγῳ «δυσγενής», προσέχοντας στὸν ἑαυτό του, παραγκωνίζει τὴν ἀπελπισία καὶ στρέφεται νοερὰ πρὸς τὰ ἄνω, δηλαδή πρὸς τὰ ἐπηγγελμένα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα βρίσκονται ταμειευμένα ὄχι γιὰ κάποιον ἄλλο, παρὰ γιὰ τὸ ποίημα τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Μ. Βασίλειος ἐπικεντρώνεται στὸν ἀντίκτυπο τῆς προσοχῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ γιὰ νὰ διαπιστώσῃ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου ὡς τοῦ μόνου «θεόπλαστου» ἀπὸ ὅλα τὰ ζῶα. Ἡ κατ' εἰκόνα δημιουργία του, τοῦ ἐπιτρέπει τόσο τὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεό, ὅσο καὶ τὴν κατανόηση τῆς φύσης τῶν ὄντων:

28. Ὅπ.π., 5, PG 31, 209C.

29. Πρβλ. Γέν. 2, 15-17· 3, 3-19.

30. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ*, 5, PG 31, 209C-212A.

31. Ὅπ.π., 5, PG 31, 212A.

«ἀνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὰ ἤδη ὑπερηγμένα σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ καὶ πρὸς τὰ δι' ἐπαγγελίας ὕστερον ἀποκείμενα. Πρῶτον μὲν οὖν ἄνθρωπος εἶ, μόνον τῶν ζώων θεόπλαστον· ἄρ' οὐκ ἐξαρκεῖ τοῦτο, σωφρόνως λογιζομένῳ πρὸς εὐθυμίαν τὴν ἀνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου διαπλασθῆναι; Ἐπειθ' ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα γενόμενος τοῦ κτίσαντός σε δύνασαι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν δι' ἀγαθῆς πολιτείας ἀναδραμεῖν; Ψυχὴν ἔλαβες νοεράν, δι' ἧς Θεὸν περινοεῖς, τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾶς, σοφίας δρέπη καρπὸν ἡδιστον»³².

Κατανόηση τοῦ ἀσώματου Θεοῦ

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῷ* προσφέρει τὴν πεμπτουσία τοῦ κατὰ Θεὸν σύντονου ἀγώνα πρὸς ἀποβολὴ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. Αναφερόμενος ὁ Μ. Βασίλειος στὴ μεγάλη ὠφέλεια ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ παράγγελμα, ζητᾷ τὴ συνεχῆ προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ γιὰ τὴν καταστολὴ τῶν ἐκδηλώσεων κάθε παρὰ φύσιν κατάστασης, τῆς ὀργῆς, τοῦ θυμοῦ, τῶν «πονηρῶν ἐπιθυμιῶν», καθῶς καὶ τῶν «ἀκράτων καὶ ἀκολάστων ὀρμῶν»³³. Ἡ προβληματικὴ τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι ἀπλή, ἀφοῦ, συμβουλευοντας, διακρίνει ἀξιολογικὰ τὸ «παρὸν ἡδὺν» μὲ τὴν τιμωρία «ἐν τῇ γεέννῃ»³⁴ καὶ παράλληλα καταθέτει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσοχῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ, λέγοντας: «εὐθύς οἰχῆσονται φυγαδευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστὴ τις ἔνδον γαλήνη περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἷον θεραπεινίδων ἀκολάστων θόρυβον κατασιγασθέντος δεσποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίας»³⁵.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἐπιβολὴ ἐλέγχου στοὺς λογισμοὺς διατηρεῖ τὴ σωστὴ ἰσορροπία τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, ὅπου τὸ λογικὸ καὶ νοερὸ ἄρχει καὶ ἐπικρατεῖ στὸ παθητικὸ καὶ ἄλογο. Αὐτὴ εἶναι

32. Ὁπ.π., 6, PG 31, 212B.

33. Ὁπ.π., 7, PG 31, 213B.

34. Ὁπ.π., 7, PG 31, 213BC.

35. Ὁπ.π., 7, PG 31, 213C.

ή κατά φύσιν κατάσταση στὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ ἡ ἐπικράτηση τῶν παθῶν δηλώνει τὴ διαστροφή καὶ τὸν «ἐξανδραποδισμό τοῦ νοός»³⁶.

Ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος κατορθώσει νὰ ἐφαρμόσει τὸ *Πρόσεχε σεαυτῷ* καὶ κατ' ἐπέκταση νὰ κατανοήσει τὸν ἑαυτό του, τότε λαμβάνει *χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ*³⁷. Αὐτὸ τὸ ὑποστηρίζει ὁ Μ. Βασίλειος μὲ τὸ δεδομένο τῆς ἀντιστοιχίας – τηρουμένων βέβαια τῶν ἀναλογιῶν – ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀσώματη, ἀσημάτιστη καὶ ἀόρατη καὶ ἄρα ἄληπτη στὰ σωματικὰ μάτια. Ἡ ὕπαρξή της – συνεπῶς καὶ ἡ γνώση της – ἐξυπνοεῖται καὶ δηλώνεται ἐκ τῶν ἐνεργειῶν της. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Θεό, τὸν ἀσώματο, τὸν ἀόρατο καὶ ἀπεριόριστο, ὁ ὁποῖος γνωρίζεται καὶ θεᾶται ὄχι μὲ τὶς σωματικὲς αἰσθήσεις, ἀλλὰ κατὰ τρόπο συγκεκριμένο. Κατανοεῖται δηλαδὴ καὶ γνωρίζεται ἡ ὕπαρξή του νοητῶς, διὰ τῶν ἐνεργειῶν του:

*«Ἀόρατον εἶναι τὸν Θεὸν πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐννοήσας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἄληπτός ἐστιν. Οὔτε γὰρ κέχρωσται, οὔτε ἐσημάτισται, οὔτε τινὶ σωματικῷ χαρακτήρι περιείληπτε, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον. Ὡστε μήτε ἐπὶ Θεοῦ ζητήσης τὴν δι' ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοητὴν ἔχε τὴν περὶ αὐτοῦ κατάληψιν»*³⁸.

36. Ὁπ.π., 7, PG 31, 213C: «Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῷ, καὶ γνῶθι, ὅτι τὸ μὲν λογικόν ἐστι καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ παθητικόν τε καὶ ἄλογον. Καὶ τῷ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπιέσθαι».

37. Ὁπ.π., 7, PG 31, 213CD.

38. Ὁπ.π., 7, PG 31, 216A. Ἐδῶ ἐν προκειμένῳ ὁ Μ. Βασίλειος κάνει σαφῆ ἀναφορὰ στὴν ἀπερινόητη ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία γνωστοποιεῖται διὰ τῶν ἐξ αὐτῆς ἐνεργειῶν. Ὀμιλεῖ δηλαδὴ γιὰ τὴ διάκριση οὐσίας καὶ ἐνέργειας στὸν Θεό, ἡ ὁποία ἀργότερα, τὸν 14ο αἰῶνα, ἔλαβε διαστάσεις θεολογικῆς ἔριδας. Γιὰ τὴν ἐν γένει προβληματικὴ, βλ. κατ' ἐπιλογή, Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Παλαμικά*, Θεσσαλονίκη 1998³. Γ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *Οὐσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον*, Θεσσαλονίκη 1993. J. -C. LARCHET, «Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ πατερικὴ παράδοση», *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στὴν ἱστορία καὶ τὸ παρόν. Πρακτικὰ διεθνῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων Ἀθηνῶν καὶ Λεμεσοῦ*, Ἅγιον Ὅρος 2000, σσ. 331-346. Α. ΖΑΧΑΡΙΟΥ, *Ἡ θεολογικὴ γνωσιολογία τοῦ Γρηγορίου Ἀκινδύνου*, Ἀθήνα 2018.

Μέ άλλα λόγια, ο Μ. Βασίλειος θεωρεί ότι με τὸν περιορισμὸ καὶ τὴ μὴ διάχυση στὰ ἔξωθεν, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἐντοπίσει τὸν Δημιουργὸ στὸ μυστήριό τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, χωρὶς τὴν ἀνάγκη καταφυγῆς στὸ μεγαλεῖο τῆς ὑπόλοιπης δημιουργίας: «*Ἐὰν γὰρ προσέχης σεαυτῶ*», ἐπισημαίνει, «*οὐδὲν δεήσῃ ἐκ τῆς τῶν ὄλων κατασκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξίχνεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῶ, οἰονεὶ μικρῶ τινι διακόσμῳ τὴν μεγάλην κατόψει τοῦ Κτίσαντός σε σοφίαν*»³⁹. Βέβαια, τὸ ἴδιο, ὄντολογικῶς καινὸ, ὑποστηρίζει ὁ Μ. Βασίλειος ὅταν θεωρεῖ ὅτι ἡ προσοχὴ στρεφόμενη καὶ πρὸς μόνη τὴν κατασκευὴ τοῦ σώματος, ἀποδεικνύει καὶ τὸ εἰδικὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖο τὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὰ ἄνω⁴⁰. Ἄρα, ἡ προσοχὴ δὲν περιορίζεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον στὸ θέμα τῆς ἐκλυσης ἢ τῆς ἀποδοχῆς τῶν λογισμῶν, ἀλλὰ καὶ στὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς κατανόησης τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Στὴν προέκταση αὐτοῦ ὁ Μ. Βασίλειος προτρέπει: «*Πρόσεχε οὖν σεαυτῶ, ἵνα προσέχεις Θεῶ*»⁴¹.

Πέραν τούτου, τὸ μυστήριό ποὺ ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῆς προσοχῆς ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ, ἀφορᾷ καὶ στὴν ὀλοκλήρωση καὶ πλήρη ἐκδίπλωση τῆς προίκας τοῦ Θεοῦ στὸ πλάσμα του. Ὅταν δηλαδὴ διὰ τῆς φυλακῆς τῆς καρδίας ἀποκαθαρθεῖ ὁ ὅλος ἄνθρωπος τότε «*δι' ἀρετῆς πρὸς τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ Κτίσαντος*»⁴².

Συνοψίζοντας, θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ προσέγγιση καὶ ἡ

39. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ*, 7, PG 31, 213D-216A.

40. Ὅπ.π., 8, PG 31, 216C: «*Πρόσεχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν, καὶ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ θαύμασον ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησεν. Ὅρθιον ἔπλασε μόνον τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον... ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεισιν, ἀλλ' ὄλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν*».

41. Ὅπ.π., 8, PG 31, 217B.

42. Ὅπ.π., 7, PG 31, 216B.

ἐρμηνεία ποὺ κάνει ὁ Μ. Βασίλειος στὸ ἀγιογραφικὸ παράγγελμα τοῦ *Πρόσεχε σεαυτῷ* εἶναι ιδιαίτερης βαρύτητας, διότι ὑποδεικνύει ἰδιαζόντως τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό. Ἐντοπίζοντας ὁ Μ. Βασίλειος τὸν ὄντως ἄνθρωπο στὴν ψυχὴ καὶ τὸν νοῦ, ζητᾷ τὴν προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ, δηλαδή τὴ φυλακὴ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, καὶ τὴν περιφρούρησιν τῆς διάνοιας, τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς κρυφῆς ἐπιτέλεσης τῆς ἀμαρτίας, ὥστε ἀφενὸς νὰ ἐφαρμοστῆ ἡ φυσιολογικὴ ἰσορροπία, ὅπου τὸ λογικὸ ἄρχει τοῦ ἀλόγου καὶ τῶν παθῶν καὶ ἀφετέρου νὰ καθαρθεῖ ἡ ψυχὴ καὶ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ προσέγγισις καὶ ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ.

Γεδεωνίτες

Μία σύγχρονη προτεσταντική αίρεση

Αγγελικῆς Δ. Χατζηιωάννου
Δρ. Θεολογίας

Οί Γεδεωνίτες είναι μία προτεσταντική κίνηση, ἡ ὁποία ιδρύθηκε στις Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς τὸ 1899¹ στὴν πόλη τοῦ Wisconsin. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1898 δύο ἄνδρες ἄγνωστοι μεταξὺ τους, ὁ John H. Nicholson καὶ ὁ Samuel E. Hill, συναντήθηκαν τυχαῖα στὸ ξενοδοχεῖο Central Hotel Boscobel τοῦ Γουισκόνσιν² καὶ ἄρχισαν νὰ διαβάζουν τὴν Ἁγία Γραφή. Ὁ Κύριος, σύμφωνα μὲ τοὺς Γεδεωνίτες, τοὺς ἐνέπνευσε τὴν ἰδέα νὰ δημιουργήσουν ἕνα σύνδεσμο ἀπὸ χριστιανοὺς ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι θὰ ταξίδευαν μὲ σκοπὸ τὴ διάδοση καὶ τὴ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς³.

Μετὰ τὴ σύσταση τῆς ομάδας (1899) τὰ μέλη τῆς ἀποφάσισαν νὰ τῆς δώσουν τὴν ὀνομασία «Γεδεωνίτες». Ἡ ὀνομασία τῆς κινήσεως προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Γεδεὼν, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς Κριτῆς τοῦ Ἰσραὴλ⁴, ἡ ἱστορία τοῦ ὁποῖου περιλαμβάνεται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ πρὶν συγκεκριμένα στὸ βιβλίο τῶν Κριτῶν. Ἡ ἐπίσημη

1. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες: Μία διεθνῆς προτεσταντικὴ ὀργάνωση», *Ἐφημέριος* 1 (2010) 18.

2. <https://www2.gideons.org/about>

3. Χ. ΤΣΙΑΚΚΑ (ἀρχιμ., νῦν Ἐπισκόπου Καρπασίας), «Γεδεωνίτες», *Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ Θρησκευτῶν καὶ Αἵρέσεων – παραθρησκευτικῶν ὁμάδων καὶ συγχρόνων ἰδεολογικῶν ρευμάτων*, Κύπρος 2002, ἐκδ. Ἱερῆς Μονῆς Τροοδιτίσσης, σ. 157.

4. Γεδεὼν ἢ Ἱεροβαάλ. Ἦταν γόνος τῆς φυλῆς τοῦ Μανασσῆ, ὁ πέμπτος Κριτῆς τοῦ Ἰσραὴλ (1249-1209 π.Χ.). Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Λεξικὸ τῶν Ἁγίων Γραφῶν*, ἐν Ἀθήναις 1888, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Ἀθηναΐδος, φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση 1968, ἐκδ. Γρηγόρη, σ. 231. Περισσότερα γιὰ τὸν Γεδεὼν βλ. στὸ βιβλίο τῶν Κριτῶν, κεφ. 6, 11-40, καὶ 7-8, καθὼς καὶ στὸ, *The interperer's dictionary of the Bible*, Nashville 1990, ἐκδ. Abingdon Press, τ. 2, σσ. 393-395.

ὀνομασία τῆς ὀργανώσεως εἶναι «*The Gideons International*»⁵.

GIDEONS
INTERNATIONAL

Τὸ ἔμβλημα τῆς κινήσεως εἶναι μία ὕδρια καὶ ἕνας πυρσός. Τὰ δύο αὐτὰ ἐμβλήματα προέρχονται ἀπὸ ἀναφορὰ πού γίνεται στὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὸ περιστατικὸ ὅπου ὁ Γεδεὼν μετὰ ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ χρησιμοποίησε τὴν ὕδρια καὶ τὸν πυρσὸ γιὰ νὰ κερδίσει τοὺς Μαδιανίτες⁶. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο σύμβολα οἱ Γεδεωνίτες δηλώνουν ὅτι

μέσα τους καίει ἡ φλόγα τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεό, ἡ ὁποία μεταδίδεται μὲ τὸν λόγο του⁷.

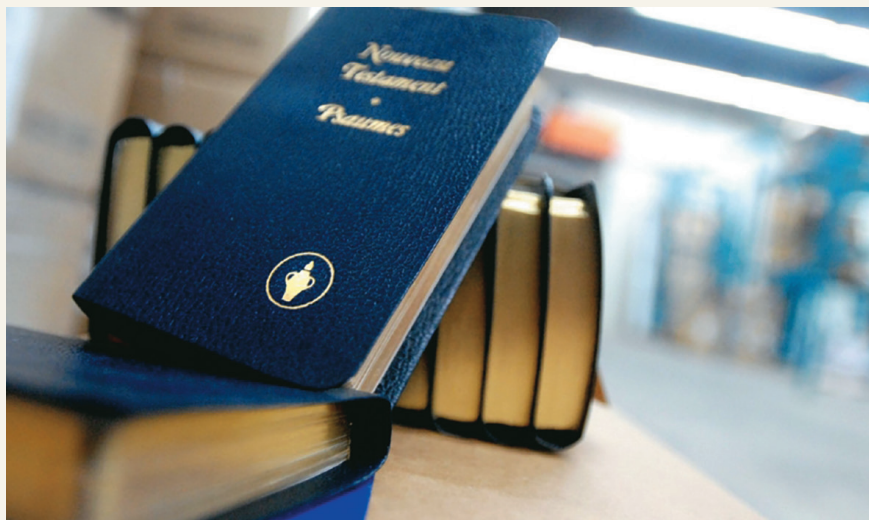
Ἡ κίνηση ἐμφανίζεται ὡς ἀδογματιστὴ ἢ ὑπερδογματικὴ. Τὰ βασικὰ πιστεύω τους συνοψίζονται στὰ ἐξῆς: *α) στὴν ὁμολογία ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ αἰώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, β) στὴν ἀναγνώρισή του ὡς προσωπικοῦ λυτρωτῆ ἀπὸ τὸν καθένα, γ) στὴν ἀναγνώριση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὡς θεοπνεύστου λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ δ) στὴν ἐπιθυμία νὰ ἀκολουθοῦν τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ στὴν καθημερινή τους ζωή*⁸. Τὰ μέλη τῆς κινήσεως εἶναι λαϊκοὶ «ἀπὸ ὅλα τὰ εὐαγγελικὰ δόγματα, χριστιανικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ἐπαγγελματίες μὲ ζωντανὲς μαρτυρίες πού ἀφοροῦν τὸν Κύριο. Κάθε Γεδεωνίτης εἶναι ἐνεργὸ μέλος σὲ κάποια τοπικὴ ἐκκλησία καὶ οἱ Γεδεωνίτες εἶναι ὀργανισμὸς πού ἐργά-

5. Χ. ΤΣΙΑΚΚΑ, ὄπ.π., «Γεδεωνίτες», σ. 157.

6. Κρ. 7, 16-22.

7. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Σύγχρονες αἱρέσεις, «θρησκευτικὰ κινήματα», νέα ἐποχή*, Θεσσαλονίκη 1996, ἐκδ. Πουρναρᾶ, σ. 104.

8. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες», ὄπ.π., σ. 18.

ζεται σὲ συνεργασία μετὶ τῶν εὐαγγελικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὀργανισμῶν»⁹. Τὰ κεντρικὰ γραφεῖα τῆς ὀργανώσεως βρίσκονται στὴν πόλη Νάσβιλ (Nashville) τῆς πολιτείας τοῦ Τενεσσὶ τῶν ΗΠΑ¹⁰. Τὸ 1947 ἡ ὀργάνωση ἐπεκτάθηκε στὴ Μ. Βρετανία, ἐνῶ σήμερα δραστηριοποιεῖται σὲ 190 χῶρες¹¹ καὶ ἔχει περίπου 250.000 μέλη¹².

Σκοπὸς τῆς κινήσεως εἶναι ἡ διάδοση τῆς Ἁγίας Γραφῆς γ' αὐτὸ καὶ τὰ μέλη τῆς ὀργανώσεως φροντίζουν νὰ τοποθετοῦν τὴν Ἁγία Γραφή καὶ ἄλλα ἔντυπα σὲ ξενοδοχεῖα, δημόσιους χώρους, στρατόπεδα, νοσοκομεῖα, ἀεροδρόμια, κ.ἄ.¹³. Ὁ βασικὸς κανόνας τῆς χριστιανικῆς τους ζωῆς εἶναι νὰ νηστεύουν ἀυστηρὰ μίαν ἡμέραν τὸν μῆνα, νὰ προσεύχονται ὅλοι μαζί καὶ νὰ μελετοῦν τὴν Ἁγία Γραφή.

9. Χ. ΤΣΙΑΚΚΑ, *ὄπ.π.*, «Γεδεωνίτες», σ. 157.

10. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες», *ὄπ.π.*, σ. 18.

11. Τ. KYRIAN-MARK LAMPORT, *Encyclopedia of the Christianity of the United States*, τ. 5, WA 2016, σ. 963.

12. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες», *ὄπ.π.*, σ. 18.

13. Χ. ΤΣΙΑΚΚΑ, *ὄπ.π.*, «Γεδεωνίτες», σ. 157.

The Gideons International

DONATE NOW

MENU

WHO ARE THE GIDEONS?

DISCIPLES OF ALL NATIONS

We are a body of believers dedicated to making the Word of God available to everyone and, together with the local church, reaching souls for Christ.

The Gideons International is the result of a meeting between two men who wished to band commercial travelers together for evangelism. What began in 1908 as an Association of Christian businessmen placing Bibles in hotel rooms has evolved into an expanding mission to provide Scriptures to all people in nearly every facet of life. Today, we have taken more than 2 billion Scriptures in more than 95 languages to 200 countries, territories, and possessions across the globe.

We exist as an advocate for the lost, to bring them the saving knowledge of the Word through not only placing and distributing Scriptures, but also through personal witnessing and by associating together for service. As a united force for the Gospel, we remain rooted in tradition, but we operate under the firm belief that anyone can be a valuable asset to this invaluable cause. We provide many opportunities to partner with us through either prayer or financial support. Join us, and let's spread the Good News.

[+ LEARN MORE](#)

Ὁ προτεσταντικὸς χαρακτῆρας τῆς κινήσεως εἶναι δεδομένος. Στὸν ἐπίσημο διαδικτυακὸ τρόπο τῆς ὀργανώσεως χαρακτηρίζονται ὡς «*ίεραποστολικὸς βραχίονας*» τῶν προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν, ἐνῶ τὰ ἀνὰ τὸν κόσμον μέλη της, ποὺ ἀνήκουν σὲ διάφορες προτεσταντικὲς ὁμολογίες μποροῦν νὰ γίνουν μέλη δεχόμενοι ἀπλῶς τοὺς σκοποὺς τῆς ὀργανώσεως. Σημειώνουν χαρακτηριστικά: «Οἱ Γεδεωνίτες εἶναι δραστήρια μέλη τῶν Εὐαγγελικῶν Ἐκκλησιῶν, κοινοτήτων καὶ Ἐλευθέρων Ἐκκλησιῶν». Ὁ προτεσταντικὸς χαρακτῆρας τῆς ὀργανώσεως καθίσταται ἐμφανῆς καὶ ἀπὸ τὴ χρήση τυπικῶν ὁμολογιῶν σωτηρίας ποὺ συναντᾶμε σὲ πλῆθος προτεσταντικῶν ὁμάδων καὶ ἐντύπων¹⁴.

Στὴν Ἑλλάδα οἱ Γεδεωνίτες ἐμφανίστηκαν τὸ 1952, ὅταν ὁ Ἀμερικανὸς ἐργοστασιάρχης ψυγείων Ἰωάννης Ἴνγκλαντ σύστησε τὴν ἔνωση Γεδεωνιτῶν¹⁵, ποὺ δραστηριοποιήθηκαν μὲ τὴν ὀνομασία «*Οἱ φίλοι τῆς Ἁγίας Γραφῆς*» μὲ σκοπὸ τὴ διάδοσή της. Ἀποτε-

14. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες», ὅπ.π., σ. 19.

15. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Σύγχρονες αἰρέσεις*, ὅπ.π., σ. 104.

λοῦν σωματεῖο με ἀναγνωρισμένο καταστατικό ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν. Τὸ ἐλληνικὸ τμῆμα ἀποτελεῖ, σύμφωνα με τοὺς ἰδίους, παράρτημα τῆς «*The Gideons international*»¹⁶.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, με ἀπόφασή της (21 Μαρτίου 1961), θεωρεῖ τὴ διάθεση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ προτεσταντικὴ ὁμάδα ὡς καθαρὰ προσηλυτιστικὴ ἐνέργεια.

16. Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (πρωτοπρ.), «Γεδεωνίτες», ὅπ.π., σ. 19.

Περὶ ὑπομονῆς Σχόλια στὸ χωρίο *Μθ. 9, 1-8*

Ματθαίου Ματθαίου
Φιλολόγου

Ἡ ὑπομονὴ ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα μεγάλη ἀρετὴ. Εἰδικὰ ὅταν ἄφορᾷ σὲ μία γενναία στάση καὶ φιλοσοφημένη ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψης, χωρὶς ἀπελπισία, μεμψιμοιρία καὶ ἐπίρριψη εὐθυνῶν στὸν Θεό. Κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ παραλυτικοῦ (*Μθ. 9, 1-8*) ὀφείλουμε ἐμεῖς οἱ Χριστιανοὶ νὰ διατηροῦμε τὴν πίστη μας στὸν Κύριο. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς μᾶς διδάσκει καὶ τὸ διαχρονικὸ ὑπόδειγμα ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας ψυχῆς τοῦ πολυάθλου Ἰώβ. Αὐτός, παρὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς συμφορές, παρέμεινε πνευματικὰ ἀναλλοίωτος, διασώζοντας τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς του γενναῖο καὶ ἀκμαῖο, χωρὶς νὰ μεμψιμοιρίσει καὶ χωρὶς νὰ κατηγορήσει τὸν Θεὸ γιὰ τὶς συμφορές πού τοῦ ἔτυχαν.

Ὅσο παράδοξο καὶ νὰ φαίνεται, ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψη ὠφελοῦν τοὺς ἀνθρώπους. Μεγάλο καὶ λαμπρὸ στεφάνι λαμβάνει ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος ὅταν ὑπομένει ὅλα τὰ λυπηρὰ καὶ ἐπώδυνα μετ' εὐχαριστίας καὶ γενναίως, χωρὶς γογγυσμό, χωρὶς μικροψυχία καὶ χωρὶς νὰ στρέφεται κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τὸν κατηγορεῖ γιὰ τὴν ἀσθενεία του καὶ τὰ ἄλλα βάσανά του. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἐκεῖνο πού μετρᾷ καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς Πατέρες ἄθλος εἶναι ἡ ὑπομονὴ πού ἐπιδεικνύει ὁ ἄνθρωπος.

Κατὰ τὴ θλίψη ὁ ἄνθρωπος καθαρίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού τὸ χρυσάφι μέσα στὸ καμίνι ἀποβάλλει τὸ χῶμα καὶ τὶς λάσπες καὶ βγαίνει καθαρὸ καὶ ἀστραφτερό. Ὅπως γράφει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὁ ποικίλος πόνος εἶναι μεγίστη εὐεργεσία, διότι ἀποτελεῖ καθάρσιο ἁμαρτημάτων. Ὁ ἄνθρωπος στὸν πόνον συνέρχεται καὶ ἀναλογίζεται τὴ ματαιότητα τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. Θυμᾶται τὴ μονιμότητα τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν, γι' αὐτὸ καὶ προσφεύγει διὰ τῆς προσευχῆς πρὸς τὸν Θεό, σύμφωνα

καὶ μεῦ αὐτὸ ποὺ ἔγραψε ὁ προφήτης Ἡσαΐας «*Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου*» (*Ἠσ. 26, 16*).

Πράγματι, πολλές φορές συμβαίνουν ἀτυχίες καὶ θλίψεις καὶ δοκιμασίες στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτῶν ἀποδεικνύεται ποιοὺς εἶναι στερεωμένους στὴν πίστη καὶ δυνατὸς στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Δοκιμάζονται μάλιστα στὴν ὑπομονὴ ὅλοι, πλούσιοι καὶ φτωχοί, δυνατοὶ καὶ ἀδύνατοι. Στὸν καιρὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν θλίψεων, γίνεται φανερὸ κατὰ πόσο ὁ πλούσιος συμπάσχει με τοὺς ἄλλους, ἐλεεῖ καὶ ἀγαπᾷ τοὺς ἐμπερίστατους ἀδελφούς του. Ἀποδεικνύεται, ὅμως, καὶ τὸ ποιὸν τοῦ φτωχοῦ καὶ ἀδυνάτου, τὸ κατὰ πόσο δηλαδὴ δέχεται τὶς θλίψεις, εὐχαριστῶντας τὸν Θεὸ καὶ ὄχι βλασφημῶντας. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, μᾶς διδάσκουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται στὶς δυσκολίες, ὄχι στὶς εὐκολίες. Ὁ κυβερνήτης ἐνὸς σκάφους δείχνει τὴν ποιότητά του καὶ τὶς ικανότητές του τὸν χειμῶνα, ὅταν τὸ σκάφος του ταξιδεύει μέσα σὲ φουρτουνιασμένη θάλασσα. Ὁ ἀθλητὴς δείχνει τὴν ἀντοχὴ καὶ τὴν τέχνη του στὸ στάδιο. Ὁ στρατηγὸς ἀποδεικνύεται στὸν πόλεμο. Καὶ ὁ μεγάλουψυχος ἄνθρωπος φαίνεται στὴ συμφορὰ.

Ὅντως, τὸν Χριστιανὸ τὸν δοκιμάζει καὶ τὸν φανερῶνει ὁ πειρασμὸς. Καὶ ὅπως οἱ κόποι τῶν ἀγῶνων χαρίζουν τὰ ἔπαθλα στοὺς ἀθλητές, ἔτσι καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς πλουτίζει καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὴν τελείωση ἢ δοκιμασία τῶν πειρασμῶν. Τοῦτο βέβαια συμβαίνει ὅταν κανεὶς δέχεται με τὴν ἀνάλογη ὑπομονὴ καὶ δοξολογικὴ εὐχαριστία κάθε πειρασμικὴ κατάσταση, δηλαδὴ τὴ φτώχεια, τὴν ἀσθένεια, καὶ τὴν ἀδικία.

Ἄς προσέξουμε, μᾶς συμβουλεῖ ὁ Μ. Βασίλειος, νὰ μὴν πετάξουμε τὸν σταυρὸ τῆς δοκιμασίας μας, διότι δι' αὐτοῦ θὰ κατορθώσουμε τὴν ἀρετὴ. Ἄς κρατήσουμε σὰν πολύτιμο θησαυρὸ μέσα μας τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεό. Καρτερικὸς δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στερεῖται τὰ ἀπαραίτητα καὶ κατ' ἀνάγκη ὑπομένει, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ, ἐνῶ τὰ ἔχει ὅλα με ἀφθονία, τὸν βρίσκουν ξαφνικὰ πολλὰς συμφορὰς καὶ τὶς σηκώνει ἀδιαμαρτύρητα. Εἶσαι λοιπὸν ἄρρωστος; Χαῖρε ἐν Κυρίῳ, ἐνθυμούμενος πῶς «*ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ ὁ Κύριος, τὸν παιδαγωγεῖ*» (*Ἐβρ. 12, 6*). Εἶσαι φτωχός; Εὐφραίνου καὶ ἀγάλ-

λου, γιατί σε περιμένουν τὰ ἀγαθὰ τοῦ φτωχοῦ Λαζάρου (Ακ. 16, 23-25). Σὲ συκοφαντοῦν, σὲ κακομεταχειρίζονται, σὲ ἀδικοῦν; Εἶσαι μακάριος, διότι ἡ αἰσχὺνὴ σου θὰ μετατραπῆ σὲ δόξα ἀγγελικὴ (Μθ. 5, 11-12), ὅπως ἀκριβῶς ἐγινε καὶ γιὰ πολλοὺς ἁγίους. Δοξολόγησε λοιπὸν τὸν Θεό, αὐτὸν ποὺ ταπεινώθηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους, καὶ ἔτσι θὰ τὸν ἔχεις πάντα μαζί σου.

Τοιοτοτρόπως, ἄς ἀγωνιστοῦμε καὶ ἐμεῖς στὴν ὑπομονή, τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀνεξικακία. Ἄς ὑπομένουμε τοὺς πειρασμοὺς, τὶς ἀσθένειες καὶ τὴν ἀδικία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄς προσευχόμαστε, εὐχαριστῶντας τὸν Θεό, γιὰ ὅλες τὶς καταστάσεις τῆς ζωῆς μας.

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου στὴν ἑλληνικὴ θρησκευτικὴ λαογραφία

Γεώργιου Στούκη
ὕπ. Δρ. Λαογραφίας ΔΠΘ

Ἀξιόλογη πτυχὴ τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου ἀποτελεῖ ἡ πίστις καὶ ἡ λατρεία¹⁷ ποὺ ἀπονέμεται στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο καὶ στοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας μας. Τόσο ἡ Παναγία, ὅσο καὶ οἱ Ἅγιοι λαμβάνουν, κατὰ τὶς ιδιότητες ποὺ τοὺς ἀποδίδονται, καὶ τοὺς συγκεκριμένους τόπους λατρείας τους, ιδιαίτερα λατρευτικὰ ἐπίθετα, τὶς ἐπωνυμίες τους¹⁸, ὅπως συμβαίνει λόγου χάρι μὲ τὴν Παναγία¹⁹.

Ἡ Παναγία εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπητὸ πρόσωπο τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς λατρείας. Ἡ ἀπεριόριστη εὐλάβεια ποὺ τρέφει ὁ λαὸς μας πρὸς ἐκείνη, δὲν φαίνεται μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὴν ἐπικαλεῖται σὲ ὅποιαδήποτε περίσταση τοῦ βίου του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ναῶν καὶ μονῶν, τὴν ὑπέροχη ὕμνογραφία πρὸς τιμὴ της²⁰ καὶ τέλος

17. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ θεολογικῶς ὀρθοῦ ὄρου «τιμὴ» ἀπὸ τὸν λαογραφικῶς παραδεκτὸ ὄρο «λατρεία» γίνεται στὸ πλαίσιο τῆς λαογραφικῆς ἐξέτασις τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, χωρὶς καμία πρόθεσις διαφοροποίησης ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τῆς θεολογίας. Βλ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, τόμ. I, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 86-87.

18. Στὸ ἴδιο, σ. 87.

19. Οἱ ἐπωνυμίες τῆς Θεοτόκου προέρχονται εἴτε ἀπὸ τὴν εἰκονογραφικὴ παράδοσι, εἴτε ἀπὸ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο βρίσκεται ὁ ναὸς καὶ ἡ μονὴ της, εἴτε ἀπὸ τὴ σχέση της μὲ τὸν Χριστὸ ποὺ ὑποδηλώνει ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος εἴτε ἀπὸ τὸν τόπο προέλευσις κ.ἄ. Βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, «Ἐπιθετὰ τινα τῆς Θεοτόκου», *Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος* (1932), σσ. 387-402. Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, «Λαογραφικὰ ἐπίθετα τῆς Θεοτόκου», *Ἴόνιος Ἀνθολογία* 5 (1931), σσ. 27-30 καὶ 6 (1932).

20. Δ. Γ. ΤΣΑΜΗ, *Ἀγιολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2010⁵, ἐκδ. Πουρναρᾶ, σ. 57.

τις πολλές έορτές και πανηγύρεις τοῦ ἐτήσιου έορτολογικοῦ κύκλου με ἀποκορύφωμα ἐκείνη τῆς Κοιμήσεώς της, τῆ 15ῃ Αὐγούστου.

Μετὰ τὴ μετάσταση τῆς Θεοτόκου ἀποκτήσαμε μόνιμη προστασία καὶ βοηθό, τὴ βασίλισσα τῶν ἀγγέλων, ἀφοῦ ὁ Υἱός της τὴν ἐνθρόνισε στὰ δεξιά του γιὰ νὰ βασιλεύει μαζί του αἰώνια. Οἱ ἀδύναμοι ἄνθρωποι, ἐπειδὴ βιώνουμε τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας, ἀναζητοῦμε βοήθεια, κάλυψη καὶ σκέπη μέσα στὴν κοσμικὴ καταγίδα. Αὐτό, λοιπόν, μᾶς προσφέρει ἡ Παναγία μας. Γίνεται «*χριστιανῶν ἢ προστάτις*».

Ἡ ξεχωριστὴ αὐτὴ λατρεία πηγάζει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Παναγία λειτουργεῖ ὡς τὸ σύμβολο τῆς μητέρας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἀντίληψη προερχομένη ἀπὸ τὴν ιδιότητά της ὡς μητέρας τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαός μας συγκινεῖται βαθύτατα ἀπὸ τὸν θάνατό της.

Τεκμήριο αὐτῆς τῆς συγκίνησης ἀποτελεῖ ἡ πλούσια εἰκονογραφικὴ παράδοση, τόσο σὲ τοιχογραφίες, ὅσο καὶ σὲ φορητὲς εἰκόνες, ποὺ ἀπεικονίζει τὴν Παναγία ἐν μέσω τῶν Ἀποστόλων νὰ παραδίδει τὴν ψυχὴ της στὰ χέρια τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ²¹. Στὴν ἴδια εἰκονογραφικὴ παράδοση ἐντάσσεται καὶ ἡ ἀπεικόνιση τῆς τιμωρίας τοῦ Ἰεχωνία, τοῦ ὁποῦ τὰ χέρια ἄγγελος Κυρίου ἀπέκοψε, ὅταν θέλησε νὰ τὰ ἀπλώσει στὸ νεκρὸ σῶμα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου²².

Ὁ πιστὸς λαός μας κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε ἡμερῶν μέχρι τὴν έορτὴ τῆς Κοιμήσεως τηρεῖ νηστεία καὶ συμμετέχει στοὺς Παρακλητικὸς Κανόνες ποὺ ψάλλονται στοὺς ναοὺς, προσεγγίζοντας με αἰσθήματα χαρμολύπης τὸ γεγονός τῆς μετάστασης τῆς Θεοτόκου στοὺς οὐρανοὺς, ἀποκαλώντας μάλιστα τὴν έορτὴ ὡς «*Πάσχα τοῦ Καλοκαιριοῦ*». Ὁ Γεώργιος Μέγας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ περίοδος αὐτὴ συνοδεύεται με ὀρισμένα νηστευτικὰ ἔθιμα, ὅπως τὸν καθαρισμὸ τῶν χάλκινων ἀγγείων, τὴν προσφορὰ σταφυλιῶν,

21. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, *Θεμελιώδεις ἔννοιες καὶ μορφές τῆς ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας*, βλ. λήμμα: «Θεοτόκος», Ἀθήνα 2013, ἐκδ. Στρατηγικὲς Ἐκδόσεις, σ. 237.

22. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία, ὅπ.π., σ. 160.

σύκων καὶ ἄλλων ὀπωρικῶν στήν Ἐκκλησία καὶ τὴ διανομὴ τους, σὲ ὄσους νηστεύουν, μετὰ τὴν Ἀκολουθία. Ἀκόμη, ἕνας φόβος διακατέχει τοὺς ἀνθρώπους γι' αὐτὸ καὶ ἀποφεύγουν νὰ κολυμπήσουν στὴ θάλασσα, νὰ κόψουν ξύλα ἢ νὰ πλύνουν ροῦχα²³.

Συγκίνηση, ἐπίσης, προκαλεῖ στὸν φιλόθρησκο λαὸ μας ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ὅπως αὐτὴ περιγράφεται στὸ συναξάρι της: «Ὁ Χριστὸς ἀποφάσισε νὰ πάρει μαζί του τὴ μητέρα του, καὶ ἔστειλε τρεῖς μέρες νωρίτερα τὸν ἄγγελο νὰ τῆς τὸ ἀναγγεῖλει. Ἐκείνη χαρούμενη πῆγε στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν γιὰ νὰ προσευχηθεῖ, ὅπου τὰ δέντρα ἔγειραν γιὰ νὰ τὴν ἀποχαιρετήσουν. Γύρισε σπῖτι της, ἐτοίμασε τὸ κρεβάτι της καὶ ὅσα νεκρικὰ χρειάζονταν, μοίρασε τὰ φορέματά της στὶς φτωχὲς καὶ κάλεσε συγγενεῖς καὶ γείτονες νὰ βρίσκονται στὴ θανή της. Τοὺς ἐνημέρωσε ὅτι αὐτὸ ἦταν μήνυμα τοῦ ἀγγέλου καὶ ἀπόδειξη αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸ κλαδὶ τῆς φοινικιάς πὸς τῆς ἄφησε. Οἱ γυναῖκες ξέσπασαν σὲ κλάματα, ἀλλὰ ἡ Θεοτόκος τὶς παρηγοροῦσε λέγοντας ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλείψει καθόλου τὸν κόσμον. Ὑστερα, ἀκούστηκε μία βροντή, σύννεφα σκέπασαν τὸ σπῖτι καὶ μεμιάς οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ συνάχτηκαν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης γιὰ τὴν κοίμησις τῆς Παναγίας. Ἐκείνη ἔπεσε στὴν κλίνη της καὶ παρέδωσε τὸ πνεῦμα της στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς τοῦ Κυρίου, σήκωσαν τὸ νεκρικὸ κρεβάτι καὶ ἐνταφίασαν τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ»²⁴.

Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ συναξαριακὸ κείμενο πὸς ἀναφέρει τὴν ὑπόσχεση τῆς Θεοτόκου ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλείψει τὸν κόσμον ἔχει ἐπηρεάσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸν ψυχισμὸ τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου

23. Γ. ΜΕΓΑ, *Ἑλληνικὲς Γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας*, Ἀθήνα 2012⁷, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, σ. 278. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, στό, «Θερινὲς γιορτὲς καὶ λαϊκὰ ἔθιμα», *Πειραικὴ Ἐκκλησία*, ἀριθμ. φύλλου 305 (Ἰούλιος- Αὐγουστος 2018), σσ. 36-40, ἐδῶ σ. 40.

24. ΑΙΚ. ΤΣΟΤΑΚΟΥ - ΚΑΡΒΕΛΗ, *Λαογραφικὸ Ἡμερολόγιο – Οἱ δώδεκα μῆνες καὶ τὰ ἔθιμά τους*, Ἀθήνα 2009¹³, ἐκδ. Πατάκη, σσ. 169-172. Βλ. ἐπίσης ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ. *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, περιέχων τοὺς τέσσαρας μῆνας Μάϊον, Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὐγουστον*, τ. Γ', Ἀθήνα 2005², ἐκδ. Δόμος, σσ. 468-473.

καὶ αὐτὸ εἶναι ἐμφανὲς μέσα ἀπὸ τὶς ποικίλες παραδόσεις καὶ δοξασίες ποὺ ἔχουν διασωθεῖ²⁵.

Κατὰ τὴν παραμονὴ τῆς ἑορτῆς στὴ διάρκεια τοῦ πανηγυρικοῦ ἑσπερινοῦ, σὲ πολλὰς περιοχὰς στολίζουν καὶ ἐπιτάφιο τῆς Παναγίας, τὸν ὁποῖο καὶ περιφέρουν – ὅπως τὸν ἐπιτάφιο τοῦ Χριστοῦ τὴ Μ. Παρασκευή – στὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ ἀνήμερα, μετὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας. Μάλιστα, ἔχουν συνταχθεῖ καὶ τρεῖς στάσεις ποιητικῶν ἀντιφώνων, ποὺ ψάλλονται κατὰ τὸν «*Ἐπιτάφιο τῆς Παναγίας*», ὡς παραλλαγή τοῦ ἐπιτάφιου θρήνου τῆς Μ. Παρασκευῆ²⁶. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ πρωτοξεκίνησε στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ ἐπεκτάθηκε στὴ συνέχεια καὶ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, καὶ συγκεκριμένα στὸ ἱερὸ νησί τῆς Πάτμου. Σήμερα τελεῖται σὲ πολλὰς περιοχὰς τῆς νησιωτικῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπως εἶναι ἡ Σάμος, ἡ Ἰκαρία, ἡ Κίμωλος, ἡ Σαντορίνη, τὰ Κύθηρα, οἱ Παξοί, ἡ Ἰθάκη, ἡ Κέρκυρα καὶ ἐπεκτείνεται συνεχῶς καὶ σὲ ἄλλες περιοχὰς ἀνὰ τὴν ἐπικράτεια²⁷. Ἡ διάδοση αὐτὴ τοῦ ἐθίμου ὀφείλεται ἀφενὸς μὲν στὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ μας γιὰ τὶς τελετουργικὰς μορφὰς καὶ ἀφετέρου στὴν προσήλωσή του στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Μ. Βαρβούνης.

Μία ἄλλη παράδοση ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν Παναγία προέρχεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ συναξάρι της, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ὅταν ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς, ὁ ὁποῖος ἔφτασε ἀργοπορημένος θέλησε νὰ προσκυνήσει τὴ Θεοτόκο, ἀνοιξαν τὸν τάφο καὶ εἶδαν ὅτι τὸ σῶμα ἔλειπε, καθὼς εἶχε μεταστεῖ στοὺς οὐρανοὺς. Κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση, ἡ Θεοτόκος, λίγο πρὶν τὴν κοίμησή της, ζήτησε ἀπὸ τὸν ἀρχάγγελο Μιχαὴλ νὰ τῆς δείξει τὶς τιμωρίες τῶν ἁμαρτωλῶν στὸν κάτω κόσμος. Οἱ ἐντυπώσεις της περιγράφονται στὸ ἔργο «*Ἀποκάλυψις τῆς Ὑπεραγίας Θε-*

25. Δ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ, «Μαρία, Λαογραφία», *ΘΗΕ* 8 (1966), στ. 713-719.

26. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, ὅπ.π., βλ. λήμμα: «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου», σ. 284.

27. Στὸ ἴδιο. Ἐπίσης, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ «Οἱ θρησκευτικὲς τελετουργίαι ὡς δίκτυο ἐπικοινωνίας καὶ πολιτισμοῦ στὸ Αἶγαο: ἡ περίπτωση τοῦ Ἐπιταφίου τῆς Παναγίας στὴ Σάμο» στὸ, *Λαογραφικὰ Δοκίμια*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2000, σσ. 81-96.

στόκου», πού κυκλοφόρησε ὡς ψυχοφελές λαϊκὸ ἀνάγνωσμα²⁸ καὶ εἶχε μεγάλη ἀπήχηση.

Στὸν ἐτήσιο ἑορτολογικὸ κύκλο ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἐορτάζεται σὲ ὅλα τὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος²⁹ μὲ ξεχωριστὸ τρόπο. Ἀνάμεσα στὰ προσκυνήματα πρὸς τιμὴ τῆς Παναγίας ξεχωρίζουν αὐτὰ τῆς Τήνου, τῆς Ἀγιάσου Λέσβου, τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς τῆς Πάρου, τῆς Σουμελᾶ στὸ Βέρμιο, τῆς Εἰκοσιφοίνισσας, τῆς Παναγίας στὸ Μαρκόπουλο Κεφαλονιάς, ὅπου ἐμφανίζονται τὰ ιδιόμορφα φιδάκια, τῆς Παναγίας στοὺς Λειψούς, πού ἀπὸ τὰ ξερὰ κλωνάρια πού εἶναι τοποθετημένα μέσα στὸ εἰκονοστάσι της ἀνθίζουν μικρὰ ἄσπρα κρίνα κάθε χρόνο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πανηγύρης, τῆς Νισύρου κ.ἄ.

Ἐπιπρόσθετα, μαρτυροῦνται περιπτώσεις, ὅπου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑορτῆς, πραγματοποιοῦνται τελετουργικὲς ζωοθυσίες, ἀπὸ τὰ σφάγια τῶν ὁποίων παρασκευάζεται τὸ φαγητὸ πού διανέμεται στοὺς πανηγυριστές. Ἔχουμε ἀκόμη περίπτωση, ἐπὶ παραδείγματι στήν Ὀλυμπο τῆς Καρπάθου, πού ἀποκορύφωμα τοῦ ἑορτασμοῦ ἀποτελεῖ ὁ παραδοσιακὸς χορὸς πού γίνεται ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀργόσυρτος καὶ τελετουργικὸς³⁰. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι σὲ πολλὲς πανηγύρεις τῆς Παναγίας, ἔχουμε καὶ τὴν τελετουργικὴ διαμονὴ ἀνθρώπων μέσα στοὺς ναοὺς, τὶς λεγόμενες ἐγκοιμήσεις, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὸ θαῦμα³¹.

28. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, ὅπ.π., σσ. 160-161. Ὁ πλήρης τίτλος τοῦ λαϊκοῦ ἔργου εἶναι: *Αποκάλυψις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἣτις κατέβη εἰς τὸν Ἄδην καὶ εἶδε πῶς κολάζονται οἱ ἁμαρτωλοὶ, συντεθεῖσα καὶ τυπωθεῖσα πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὑπ' ἀνδρὸς φιλοχρίστου*, Ἐν Ἀθήναις [χ.ε.] 1874. Τὸ ἔργο εἶναι διαθέσιμο καὶ στὸ διαδίκτυο: <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/8/3/2/metadata-420> (ἀνάκτηση 10-6-2019).

29. Δ. ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΔΗ, *Ἡ λατρεία τῆς Παναγίας στὰ ἑλληνικὰ νησιά 1-2*, Ἀθήνα 1990-1991. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ λατρεία τῆς Παναγίας στήν στεργιανὴ Ἑλλάδα*, Ἀθήνα 1993.

30. Βλ. περαιτέρω πληροφορίες στό, Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, *Εἰσαγωγή στὴ θρησκευτικὴ λαογραφία*, ὅπ.π., σ. 163.

31. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, ὅπ.π., βλ. λήμμα: «Ἐγκοιμήσις», σ. 196.

Ἀπὸ τὸν Γ. Μέγα λαμβάνουμε ἐπίσης τὴν πληροφορία ὅτι τὴν ἡμέρα αὐτὴ οἱ τσελιγκάδες συνάπτουν μὲ τοὺς πιστικούς συμφωνίες – συμβόλαια. Τὴν ἴδια ἡμέρα μάλιστα τηρεῖται ἐθιμικὴ ἀργία καὶ τὸ «ἀπολυσιό», δίνεται δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία τῆς εἰσόδου στὰ ἀμπέλια καὶ στοὺς κήπους³². Τέλος, σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος μαρτυρεῖται ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς ὁ ἐθιμικὸς ἐκπλειστηριασμὸς ταμάτων, κυρίως ζῶων ποὺ οἱ πιστοὶ ἔφερναν καὶ τὰ ὁποῖα ἔδεναν σὲ δένδρα, ὥστε νὰ εἶναι σὲ κοινὴ θέα γιὰ νὰ τὰ δοῦν καὶ νὰ τὰ περιεργαστοῦν ὅσοι θὰ ἐνδιαφέρονται νὰ πάρουν μέρος στὸν πλειστηριασμὸ ποὺ θὰ ἐπακολουθήσει. Ἔχουμε ἀκόμη πολλὲς περιπτώσεις πλειστηριασμῶν, ὅπως λόγου χάρι τὸ κράτημα τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας γιὰ νὰ τὴν ἀσπαστοῦν οἱ πιστοὶ³³. Παρόμοιες ἐκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα καὶ στὶς 23 Αὐγούστου, ὅταν ἐορτάζονται τὰ Ἐννιάμερα τῆς Παναγίας, ὅπως ἀποκαλεῖ ὁ λαὸς μας τὴν ἀπόδοση τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Θὰ ἀποτελοῦσε παράλειψή μας ἂν δὲν κάναμε ἰδιαίτερη μνεῖα στὴν ξεχωριστὴ λατρεία ποὺ ἀποδίδει ὁ Κυπριακὸς λαὸς στὴν Παναγία μας. Ἀποδείξει αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ πολλὰ προσωνύμια καὶ λατρευτικὰ ἐπίθετα, ὡς καὶ ἡ πληθώρα τῶν θρησκευτικῶν τραγουδιῶν καὶ προσευχῶν πρὸς τιμὴ τῆς³⁴. Ἐπιπρόσθετα, διασώζονται μία σειρὰ ἀπὸ παραδόσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Θεοτόκο, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἐκεῖνες τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοσπηλιώτισσας καὶ τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου, φανερόντας τὴν ἀντίληψη ποὺ τρέφει ὁ Κυπριακὸς Ἑλληνισμὸς γιὰ τὸ πρόσωπό της.

Κλείνοντας δανειζόμαστε τὰ λόγια τοῦ Φώτη Κόντογλου (1895-1965) ἀπὸ τὸ κείμενό του: «*Ἡ Χαρὰ τῶν Χριστιανῶν*», ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει ὅτι: «Ἡ Παναγία εἶναι τὸ πνευματικὸ στόλισμα

32. Γ. ΜΕΓΑ, ὅπ.π. σ. 279.

33. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗ, *Νεοελληνικοὶ Ἐθιμικοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ Πλειστηριασμοί*, ἐκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 155-159 καὶ 160-162.

34. Δ. ΔΑΜΙΑΝΟΥ, *Ἰδιάζοντα λειτουργικὰ ἔθιμα τῆς «Λαϊκῆς Λατρείας» τῆς Κύπρου* (Μεταπτυχιακὴ ἐργασία, Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 55-59, διαθέσιμο στό, <http://ikee.lib.auth.gr/record/270195/files/GRI-2015-14851.pdf> (ἀνάκτηση 17-6-2019).

τῆς ὀρθοδοξίας. Για μᾶς τοὺς Ἕλληνες εἶναι ἡ πονεμένη μητέρα, ἡ παρηγορήτρια καὶ ἡ προστάτρια, πὸν μᾶς παραστέκεται σὲ κάθε περίστασι. Σὲ κάθε μέρος τῆς Ἑλλάδας εἶναι χτισμένες ἀμέτρητες ἐκκλησιῆς καὶ μοναστήρια, παλάτια αὐτηνῆς τῆς ταπεινῆς βασίλισσας, καὶ ἓνα σωρὸ ρημοκλήσια, μέσα στὰ βουνά, στοὺς κάμπους καὶ στὰ νησιά, μοσκοβολημένα ἀπὸ τὴν παρθενικὴ καὶ πνευματικὴ εὐωδία της [...]. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ μόνο πὸν ἔδωσε ἡ ὀρθοδοξία στήν Παναγία, καὶ πὸν μ' αὐτὰ τὴν καταστόλισε, ὄχι σὰν εἰδωλο θεατρικὸ, ὅπως γίνηκε ἄλλοῦ πὸν φορτώσανε μία κούκλα μὲ δαχτυλίδια καὶ σκουλαρήκια καὶ μὲ ἓνα σωρὸ ἄλλα ἀνίερα καὶ ἀνόητα πράγματα, λοιπὸν αὐτὰ μοναχά, λέγω, φαίνεται πόσο πνευματικὴ ἀληθινὰ εἶναι ἡ λατρεία τῆς Παναγίας στήν ἑλληνικὴ ὀρθοδοξία. Πρῶτα – πρῶτα τὸ ἓνα ἀγιώτατο ὄνομά της: Παναγία. Ὑστερα τὰ ἄλλα [...]. Μὰ ὀλάκερη ἡ Ἑλλάδα δὲν ὑμνολογᾷ τὴν Παναγία μονάχα μὲ τοὺς ψαλτάδες καὶ μὲ τοὺς παπάδες στὶς ἐκκλησιῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ κάθε τί της, μὲ τὰ χωριά, μὲ τὰ βουνά, μὲ τὰ νησιά, πούχουνε τ' ἀγιασμένο τ' ὄνομά της»³⁵.

Σὲ μία ἐποχῇ, λοιπὸν, σὰν τὴ δική μας πὸν πεισματικὰ ἐπιδιώκει νὰ ἐξορίσει τὸ θεϊκὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι σὲ τοῦτο τὸν τόπο ἡ ἐκδήλωσις τῆς λαϊκῆς εὐσέβειας πρὸς τὸ Θεῖο δὲν ἔχει θεωρητικὸ, ἀλλὰ βιωματικὸ χαρακτῆρα.

35. Τὸ κείμενο εἶναι διαθέσιμο στὸ διαδίκτυο: http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/theotokos_2002_kontoglou3.html (ἀνάκτησις 17-6-2019).

